

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Rahvusvaheliste suhete instituut

Rahvusvaheliste suhete ja politoloogia õppetool

Marek Mäekala

TAIWANI ISESEISVUMISE PROBLEEMID

Bakalaureusetöö

Juhendaja: assistent Mait Talts

Tallinn 2014

Olen koostanud töö iseseisvalt.

Töö koostamisel kasutatud kõikidele teiste autorite töödele,
olulistele seisukohtadele ja andmetele on viidatud.

Marek Mäekala.....

Üliõpilase kood: 113185

Üliõpilase e-posti aadress: marek.maekala@gmail.com

Juhendaja assistent Mait Taltsi arvamus:

Töö vastab uurimistööle esitatud nõuetele

.....

(allkiri, kuupäev)

SISUKORD

ABSTRAKT	4
SISSEJUHATUS	5
KLASSIKALISE REALISMI PEAMISED TUNNUSED	7
1. TAIWANI ISESEISVUMISE PROBLEEMI KUJUNEMISE LÜHIAJALUGU	9
2. MONTEVIDEO KONVENTSIOONIS MÄÄRATLETUD RIIGI TUNNUSED	11
2.1 Alaline elanikkond	11
2.1.1 Identiteedi küsimus	12
2.1.2 Demokraatia kui valitsemisvormi põhimõtete toetus.....	14
2.2 Territoorium ja valitsus.....	15
3. RAHVUSVAHELINE TOETUS	16
3.1. Taiwani rahvusvahelise toetuse hääbumine.....	16
3.1.1 Nõukogude Liit	17
3.1.2 Prantsusmaa.....	19
3.1.3 Ameerika Ühendriigid.....	21
3.2 Taiwani tänapäevane rahvusvaheline toetus.....	28
3.2.1 Hiina Vabariiki tunnustanud riigid ning Hiina riikide välispoliitilised eesmärgid ..	29
3.2.2 Rahvusvahelised organisatsioonid	31
4. ÜRO SEISUKOHT TAIWANI KÜSIMUSES	33
4.1 Taiwani tänapäevane riiklik staatus	34
4.1.1 Lääne-Sahara võrdlus Taiwaniga	35
4.1.2 Palestiina Omavalitsuse võrdlus Taiwaniga.....	37
5. TAIWANI ISESEISVUMISE PROBLEEMI VÕIMALIKUD LAHENDUSED	40
KOKKUVÕTE	43
SUMMARY	47
VIIDATUD ALLIKAD	49
Raamatud	49
Artiklid.....	50
Elektronilised allikad	52
Intervjuud.....	53
LISAD	54

ABSTRAKT

Käesolev bakalaureusetöö keskendub Hiina Vabariigi (Taiwani) iseseisvumise probleemi tekkimispõhjustele ja lahendustele.

Taiwan on Ida-Aasias ja kogu maailmas majanduslikult ja strateegiliselt oluline piirkond, kelle iseseisvumist suveräänse riigina takistab eelkõige Hiina Rahvavabariik.

Analüüsitud on Taiwani iseseisvumise probleemi põhjuseid ja lahendusi.

Taiwani iseseisvumise probleemi peamisteks põhjusteks on Hiina Rahvavabariigi tugev vastuseis ja rahvusvahelise toetuse puudumine. Kogu rahvusvaheline kogukond järgib Hiina Rahvavabariigi poolt loodud „Ühe Hiina poliitika“ kontseptsiooni, mis tähendab Taiwani saare kuulumist Mandri-Hiina koosseisu. Taiwani kui suveräänse riigi tunnustamine tähendab automaatselt diplomaatiliste suhete lõpetamist Hiina Rahvavabariigiga, mille tagajärjed oleks enamasti majanduslikud.

Bakalaureusetöö on võtnud lähtekohaks klassikalise realismi raamistiku. Territoriaalselt, rahvaarvult suurem ja sõjaliselt tugevam Hiina Rahvavabariik takistab väiksema Taiwani iseseisvumist. Samamoodi käitub kogu rahvusvaheline kogukond, kes toetab ühe Hiina küsimuses selgelt Hiina Rahvavabariiki. Mandri-Hiina mitte toetamine tooks teatud riigile kaasa katastroofilise majanduse languse. Samas Taiwan, kellel puuduvad diplomaatilised suhted paljude maailmas olevate riikidega, on säilitanud head ja stabiilsed kaubandussidemed tänapäevani.

Bakalaureusetöö kirjutamisel on piiratud Ida-Hiina meres asuva Taiwani saare regiooniga, kus on kujunenud kahe Hiina riigi vaheline võimuvõitlus. Suurem ja tugevam Hiina Rahvavabariik proovib piirata Taiwani välispoliitilist tegevust ning sellega säilitada oma kaudne võim Taiwani saarel. Väiksem rahvaarvult ja sõjaliselt nõrgem, kuid majanduslikult tugevam Taiwan proovib saavutada suveräänse riigi staatust või vähemalt säilitada oma poolriikliku moodustist.

Bakalaureusetöö näitlikustab, et kuigi Hiina Vabariiki võetakse rahvusvahelise kogukonna poolt kui ühe osana Hiina provintsist, täidab Taiwan kõik Montevideo konventsioonis olevad riigi tunnused.

Võtmesõnad: Montevideo konventsioon, rahvusvaheline õigus, ÜRO, rahvusvaheline toetus, Hiina Rahvavabariik

SISSEJUHATUS

Hiina Vabariik (Taiwan) on paljude inimeste jaoks tundmatu riik, sest see jääb suure ja võimsa Hiina Rahvavabariigi varju. Inimesed tunnevad Hiina Vabariiki pigem Taiwanina, mida peetakse Hiina Rahvavabariigi osaks. Paljud inimesed ei tea, et Hiina Vabariik on Ida-Hiina meres Taiwani saart kontrolliv ning Hiina Rahvavabariigist sõltumatu *de facto* riik. Tänapäeval järgib enamik riike Hiina Rahvavabariigi valitsuse poolt vastu võetud „Ühe Hiina poliitikat“, mille alusel Hiina Rahvavabariik esindab „Hiina riiki“ rahvusvaheliselt. Hiina Vabariiki ei tunnustata rahvusvahelise kogukonna poolt riigina, mis teeb Taiwani kui riigi eksisteerimise suhteliselt keeruliseks. Hiina Vabariigi iseseisvumise probleemid on nii regioonis kui ka kogu maailmas olnud viimaste aastakümnete jooksul aktuaalseks teemaks. Hiina Vabariigi iseseisvumisega seotud probleemid ongi antud bakalaureuse töö kirjutamise ajendiks.

Käesoleva töö eesmärgiks ongi leida vastused uurimusküsimustele: millised faktorid takistavad Hiina Vabariigil lõplikult iseseisvuda, kas Hiina Vabariik on ikkagi suveräänne riik või on tegemist ühe Hiina Rahvavabariigi provintsi ja ning millised oleksid Taiwani iseseisvumise probleemi lahendused. Lisaks võetakse vaatluse alla rahvusvaheline õigus, mis peab andma vastuse küsimusele, kuidas käsitleb Ühinenud Rahvaste Organisatsioon Taiwani tänapäevast riiklikku staatust.

Bakalaureusetöö uurimusküsimustele tulenevalt saab esitada mitu hüpoteesi. Esiteks, Taiwani iseseisvumist takistab eelkõige rahvusvahelise toetuse puudumine. Teiseks, Taiwani vähese rahvusvahelise toetuse probleemid on põhjustatud algselt selliste suurriikide poolt nagu Ameerika Ühendriigid ja Prantsusmaa, mitte Taiwani enda poolt. Kolmandaks, Taiwani iseseisvuse probleemi parimaks lahenduseks oleks suurema autonoomia omamine Hiina Rahvavabariigi koosseisus.

Antud bakalaureusetöö kirjutamisel on tuginetud Montevideo riikide õiguste ja kohustuste konventsioonis sätestatud neljale riigi elemendile: territoorium, avalik võim, elanikkond ja rahvusvaheline toetus. Lühidalt on vaadeldud rahvusvahelises õiguses olevaid põhimõtteid, mis puudutavad Taiwani kui *de facto* riiki. Töö koostamisel on kasutatud veel ingliskeelseid teadusartikleid, ekspertintervjuusid ja monograafiaid, mis on koostatud enamasti Ameerika Ühendriikide ja Hiina Vabariigi ekspertide poolt.

Uurimaks hüpoteeside paikapidavust ning tulevikuarenguid, läbitakse käesolevas töös

järgmised etapid:

- Esimeses peatükis annab töö ülevaate Taiwani iseseisvumise probleemi kujunemise ajaloolisest taustast. Lühiajaloo kirjeldamine toob välja Taiwani iseseisvumise küsimuse tekkimise, Hiina Vabariigi rahvusvahelise toetuse kadumise ja sellele järgnenud poolriikliku moodustise säilitamise demokratiseerumise protsessi toel.
- Teises peatükis käsitletakse Taiwani näitel Montevideo konventsioonis määratletud 4 riigi tunnust (määratletud territoorium, alaline elanikkond, valitsus ja võime astuda suhetesse teiste riikidega). Antud peatükk on oluline, et näidata Taiwani kui täieõigusliku riigina. Peatükk proovib leida veel vastust küsimusele, kas Taiwani saarel elavad inimesed omavad hiina või taiwani identiteeti.
- Kolmandas peatükis on välja toodud kõige rohkem Taiwani iseseisvumist takistav faktor, milleks on vähese rahvusvaheline toetuse olemasolu. On uuritud miks 1960ndatel ja 1970ndatel otsustasid Prantsusmaa ja Ameerika Ühendriigid loobuda Hiina Vabariigi toetamisest Hiina Rahvavabariigi kasuks. Lisaks on välja toodud Nõukogude Liidu roll tol ajal, kes oli Hiina Rahvavabariigiga väga lähedal sõjale. Peatükis tuleb juttu ka Taiwani tänapäevasest rahvusvahelisest toetusest.
- Neljandas peatükis on juttu rahvusvahelisest õigusest Taiwani seisukohast lähtudes, mis annab ülevaate Taiwani tänapäevasest riigi staatusest. Peatükis on käsitletud ka Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO) seisukohta Taiwanist kui poolriiklikust moodustusest ning võrreldud Taiwani Lääne-Saharaga ja Palestiina olukorraga.
- Viiendas peatükis on autor esitanud mõned võimalused Taiwani iseseisvumise probleemi lahendamiseks. Selleks on põhinetud Hiina Rahvavabariigi liidrite poolt välja käidud lahendustele ning Taiwani soovile jätkata püsimumist vähemalt poolriikliku moodustisena. Lisaks on arvesse võetud autori poolt küsitletud Eesti Vabariigi Riigikogu liige Mart Nuti ja Rootsi Hiina-Taiwani suhete analüütiku arvamusi, kellest viimane ei soovinud oma nime avaldada antud tundliku teema kohta.

KLASSIKALISE REALISMI PEAMISED TUNNUSED

Käesoleva uurimusega võtab antud peatükk kasutusele klassikalisest realismist lähtuva raamistiku Hiina Rahvavabariigi näitel, kes oma tegevusega takistab Taiwani iseseisvumist.

Klassikaline realism kui rahvusvaheliste suhete teooriana on ajalooliselt vanim ja tähtsaim rahvusvahelise käitumise seletamise viis. Realismi nimetatakse veel saksakeelse sõnaga *Realpolitik* „reaalpoliitika“ või inglisekeelse fraasiga *power politics* „jõupoliitika“. Realistid võtavad maailma sellisena, nagu see on, kõigi puuduste ja vigadega (Nicholson 2004, 128-129). Indiviidid ise on organiseeritud riikidesse, kes on oma käitumiste poolest hirmuäratavad, isekad ja võimujanulised (Mingst, Arreguin 2010).

Realistide arvates on riigid rahvusvahelise süsteemi kõige tähtsamad toimijad ning riigi julgeolek on riigi valitsuse tegevuse esmane motiiv. Riigid saavad rahvusvahelises süsteemis toetuda ainult iseendale ja omavad ühteainsat riikliku huvi, milleks on julgeolek. Samuti peavad realistid tähtsaks ka majanduslikku heaolu, mis loob paremad eeldused oma julgeoleku kindlustamiseks. Riikide võimsuses on moodustada relvajõude ning neid kasutada ähvardamiseks või riigi kaitsmiseks (Nicholson 2004, 128-129). Hiina Rahvavabariik kasutab Taiwani iseseisvumise takistamiseks just ähvardamise meetodit, lubades kasutada iseseisva Hiina Vabariigi välja kuulutamisel sõjalist jõudu. Näidates ähvardamise teel välja nii oma sõjalist võimsust, valmisolekut, mõjukust ja tõsidust.

Klassikalise realismi toetajate meelest on indiviid ja riik rahvusvahelises süsteemis ratsionaalsed osalejad, kes kasutavad loogilist mõtlemisvõimet leidmaks õiget poliitikat, mis sobiks kõige paremini nende riikliku huvi täideviimiseks (Mingst, Arreguin 2010). Hiina Rahvavabariigi eesmärgiks Taiwaniga suhtlemisel on oluline äri laiendamine ja majanduslike suhete paranemine. Hiina poliitikud usuvad, et äri laiendamine pöörab Taiwani võimuliidi Hiina mõjusfääri. Hiina ja Taiwani tiheda majandusliku koostöö jätkamine peaks Hiina Rahvavabariigi arvates soodustama tulevikus Taiwani ühendamist mandri-Hiinaga (Saich 2010).

Realismi teooria rahvusvahelistes suhetes pole siiski reaalses elus nii jõuline ning maailma ei tarvitse kohe sõtta sõosta. Realistide arvates säilitab rahu ja stabiilsuse jõudude tasakaal (balance of power). Maailmas eksisteerib kolm erinevat polaarsuse süsteemi: multipolaarne süsteem (tegemist on rohkem kui kahe riigiga), bipolaarne süsteem (tegemist on ainult kahe riigiga) ja hegemoonia (ühe riigi domineerimine). Kõige paremaks süsteemiks

arvatakse olevat bipolaarset, sest maailma domineerivad kaks võrdset sõjalise jõuga riiki. Kui üks riik muutub tugevamaks ja teine nõrgemaks, võib see esile kutsuda omavahelise sõja. Bipolaarse süsteemiga arvatakse olevat vähem sõdu. Kogu rahvusvaheline süsteem on realistide arvates anarhiline, kuid riigid saavad seda süsteemi kujundada. Rahvusvaheline süsteem muutub aeglaselt ainult siis kui jõudude tasakaal maailmas nihkub (Mingst, Arreguin 2010).

Taiwani iseseisvumise probleemid on just tekkinud pragmaatilistel põhjustel. Kui 1950ndatel aastatel toetati väiksemat Hiina Vabariiki, siis 1960ndatel ja 1970ndatel hakati toetama suuremat ja võimsamat Hiina Rahvavabariiki. Riigid, kes on otsustanud toetada Hiina Rahvavabariiki, ei saa sellist käitumist valeks pidada, sest Mandri-Hiina on praegu maailmas majanduslikult teine riik (Mart Nutt). Nii rahvusvaheline kogukond kui ka Hiina Rahvavabariik tegutsevad realismi põhimõtetele toetudes, jättes väiksema ja vähem tähtsama Taiwani iseseisvumise probleemi küsimuse lahendamises abita. Nagu Thukydides on öelnud: „tugevad käituvad vastavalt sellele, milleks nad on suutelised ja nõrgemad aktsepteerivad, mida nad peavad aktsepteerima“.

1. TAIWANI ISESEISVUMISE PROBLEEMI KUJUNEMISE LÜHIAJALUGU

Taiwani iseseisvumise probleemi kujunemisel on olulised kolm põhimõttelist ajajärku: Hiina Vabariigi valitsuse evakueerumine Taiwani saarele, Hiina Vabariigi välja vahetamine Hiina Rahvavabariigiga ÜRO-s ning demokratiseerumise protsess 1990ndatel. Lühiajalugu näitab Hiina Vabariigi kui suveräänse riigi staatuse säilitamist, selle kadumist ja hiljem juba oma poolriikliku moodustise säilitamist.

Hiina ja Taiwani suhted on probleemsed olnud sellest ajast peale, mil Mandri-Hiinas 1949. aastal loodi kommunistide poolt Hiina Rahvavabariik, mille tulemusena olid Hiina Vabariigi rahvuslased sunnitud evakueeruma Taiwani saarele. Üheks rahvuslaste kodusõja kaotuse põhjuseks oli püüe tagasi võita Mandžuuriat, mida lõpuks ei suudetud endale allutada. Kodusõja kaotuse põhjuseks peetakse ka ameeriklaste toetuse vähenemist, kes ei toetanud rahvuslasi piisavalt sõjalise ja majandusabiga. Erinevalt ameeriklastest tungisid Nõukogude Liidu väed 1945. aastal Mandžuuriasse ning tõrjusid sealt välja Jaapani Kvantungi armee, mille tulemusena anti peaaegu kogu konfiskeeritud relvastus üle Hiina kommunistidele. Sõja kaotamisel saab veel süüdistada kommunistide häid massikampaaniaid, mis kutsusid esile Hiina talupoegade viha rahvuslaste vastu (Roberts 2007, 239-242). Rahvuslaste evakueerimine Taiwani saarele oli esimeseks suuremaks ohumärgiks Hiina Vabariigi valitsuse legitiimsuse säilitamisele nii kogu Mandri-Hiina territooriumil kui ka Taiwani saarel.

Kõige olulisemateks sündmusteks Taiwani ajaloos said 1960ndad ja 1970ndad, millal Taiwani rahvusvaheline toetus hakkas vaikselt hääbuma. Rahvusvaheliselt oli kahe Hiina riigi olemasolu esimesel paarikümnel aastal olulisem riik Hiina Vabariik, mis oli muuhulgas ka ÜRO Julgeoleku-nõukogu liige. 1960ndatel ja 1970ndatel hakkasid suur hulk riike maailmas sõlmima diplomaatilisi suhteid Hiina Rahvavabariigiga. Hiina Vabariigi valitsus lõpetas koheselt ametlikud suhted nende riikidega, kes olid otsustanud tunnustada Hiina Rahvavabariigi legitiimsust. Hiina Vabariigi rahvusvahelise toetuse hääbumise kulminatsiooniks sai 1971. aasta kui ÜRO-s vahetati hääletuste tulemusel Hiina Vabariik välja Hiina Rahvavabariigi vastu, kes kuulub hetkel ka ÜRO Julgeolekunõukogusse. Sellest ajast peale on Hiina Rahvavabariik rahvusvahelisel areenil järjest tähtsamat rolli etendanud, surudes Taiwanil asuva Hiina Vabariigi järjest suuremasse diplomaatilisse isolatsiooni. Hiina

Rahvavabariigi kategooriline vastuseis Taiwanile kui iseseisvale riigile takistab *de facto* iseseisva Taiwanis iseseisvuse tunnustamist maailma riikide poolt .

1980ndate lõpus ja 1990ndate alguses võttis Taiwanis küsimus põhimõtteliselt uue pöörde, sest Taiwan muutus just nendel aastatel demokraatlikuks riigiks. Pikka aega oli riiki juhtinud Rahvuslik Partei (Guomindangi Partei ehk KMT), kelle juhiks oli Chiang Kai-shek. 1975. aastal võttis Chiang Kai-shekilt valitsemise üle tema poeg Chiang Ching-kuo, kelle eestvedamisel muudeti Taiwan demokraatlikuks. „Taiwanis demokratsiseerimise isaks“ peetakse Chiang Ching-kuo asepresidenti ja ametijärglast Lee Teng-huid. Nii Chiang Ching-kuo kui ka Lee Teng-hui muutsid aastatega ajakirjanduse vabamaks, võtsid suuna poliitilisele pluralismile ning vabastasid vangistusest poliitvangid. Guomindangi Partei kõrvale tekkis opositsioonipartei Demokraatlik Progressipartei (DPP). 1996. aastal toimus oluline sündmus, mis muutis nii Taiwanis kui ka kohalikke elanikke. 1996. aastal viis Taiwan esimesena Hiina tsivilisatsiooni ajaloos läbi täielikud vabad presidendivalimised. Demokraatia areng Taiwanis muutis kahepoolseid suhteid Hiina Rahvavabariigiga ja Ameerika Ühendriikidega (Terrill 2006, 289). Demokraatia andis taiwanlastele enesekindluse oma poolriikliku moodustuse säilitamiseks, sest arenenud riigid toetavad reeglina just demokraatia poole pürgivaid riike.

Hiina Rahvavabariik toetub Taiwanis saare seaduslikule omamisele eelkõige sellele, et pärast Hiina Vabariigi vägede evakueerumist Mandri-Hiinast Taiwanis saarele järgnes Hiina Rahvavabariigi režiim. Hiina Rahvavabariik omab kontrolli kogu Hiina territooriumi üle, eitades Hiina Vabariigi eksistentsi jätkumist Taiwanis saarel. Tänapäeval siiski Hiina Rahvavabariik ei oma mingit efektiivset kontrolli Taiwanis saare üle, sest 1980ndatel ja 1990ndatel lisandus demokraatlike institutsioone, mis muutis Taiwanis elavate inimeste arusaama demokraatiast ja poliitilisest vabadusest. Selle tulemusena toimusid esimesed demokraatlikud presidendivalimised, mida Hiina Rahvavabariik omalt poolt ei takistanud (Terrill 2006, 290). Demokraatlike põhimõtete ja vabade valimiste toimumine muutis Taiwanis riigiks.

2. MONTEVIDEO KONVENTSIOONIS MÄÄRATLETUD RIIGI TUNNUSED

Rahvusvahelises õiguses on kindlaks määratud riigi tunnused, mis võeti vastu 1933. aastal Montevideo riikide õiguste ja kohustuste konventsioonis. Riigi tunnusteks on kindlaks määratud territoorium, alaline elanikkond, valitsus ja võime astuda suhetesse teiste riikidega (Harris 2010, 91). Selles peatükis vaadeldakse Montevideo konventsiooniga paika pandud riigi tunnuseid Taiwani näitel, mille uurimine aitab näidata Taiwani kui suveräänse riigi staatust, isegi kui seda rahvusvaheline kogukond ei aktsepteeri.

2.1 Alaline elanikkond

Riigi kui sotsiaalse kooselu vormi üheks tähtsaks elemendiks on alaline elanikkond ehk rahvas. Rahvas täidab riigivõimu suhtes kahesugust rolli. Esiteks on rahvas riigivõimu tegevuse objekt, sest riigivõim korraldab ja reguleerib kodakondsete elu. Teiseks on rahvas demokraatlike riikide puhul riigivõimu teostajaks ehk subjektiks. Rahva riigivõimu teostamine väljendub tänapäeva demokraatlikus ühiskonnas, kus riigivõim on elanikkonna tahte instrument. Elanikkonna tahe fikseeritakse riigi põhiseaduses ja avaldub üldistel valimistel (Varrak 2001).

Hiina Vabariigis elab 2013. aasta andmete põhjal umbes 23 miljonit inimest (The World Factbook 2014). Hiina Vabariigi kodanikel on olemas ka toimiv Taiwani kodakondsus, mis tagab püsiva õigusliku seose isiku ja riigi vahel (Wen 2008, 87-109). Hiina Vabariigi kodakondsust omavaid või Taiwani saare territooriumil elavaid inimesi kutsutakse taiwanlasteks, mis tuleneb Taiwani saare nimetusest. Taiwanlasi, kui eraldi selgelt määratletud etnilist gruppi, maailmas ei eksisteeri. Taiwanlased sarnanevad Hiina Rahvavabariigis elavate hiinlastega, sest nad räägivad mandariini hiina keelt ning jagavad samasugust ajalugu ja kultuuripärandit (Li, Weining 2003, 229).

Umbes 98% Taiwani rahvastikust moodustavad hani hiinlased. Hiina Vabariigis domineerivad kolm erinevat hani hiinlaste etnilist gruppi – hoklo (moodustavad 73% kogu hani etnilisest grupist Hiina Vabariigi territooriumil), hakka (12%) ja mandri-hiinlased (13%) (Brown 2010, 459-479). Hoklo ja hakka, kelle esivanemad immigreerusid Taiwani saarele 1624–1895. aastatel, kutsutakse tänapäevasteks taiwanlasteks. Mandri-hiinlased on inimesed,

kes tulid 1945–1949. aastatel Hiina kodusõja ajal Mandri-Hiinast Taiwani saarele (Li, Weining 2003, 229). Ülejäänud 2% Hiina Vabariigi rahvaarvust moodustavad austroneesia rahvad, kes elasid saarel enne Hiina-päritolu taivanlasi. Taiwani austroneesialased on geneetiliselt suguluses polüneeslastega, kellest osa elasid Taiwani saare keskosas olevates mäealadel. Need austroneesialased suutsid 1930ndateni edukalt kaitsta Taiwani mäealadid jaapanlaste eest kuni Jaapani impeerium hakkas kasutama kaasaegseid suurtükivägesid (Brown 2010, 459-479). 20. sajandi alguses hakkasid Taiwani austroneesialased kaotama oma tähtsust, kui hoklolased muutusid Taiwani saarel domineerivaimaks etniliseks grupiks. Austroneesialased hakkasid aja jooksul kõnelema hiina keelt ning võtsid kasutusele hoklolaste riietumisstiili (Li, Weining 2003, 229).

Taiwani rahvuslik koosseis muutus suuresti jaapanlaste (Jaapani impeeriumi) valitsemise ajal. 1930ndatel investeeris Jaapani valitsus suuri summasid raha Taiwani saare infrastruktuuri ning hariduse ja tootmise arendamisse. Kehtestati ka ühine maksusüsteem nii hoklolastele kui austroneesialastele. Jaapani impeeriumi suurim soov Taiwanis oli muuta kogu saarel paiknev elanikkond jaapani keelt kõnelevaks rahvaks. Kohalikud rääkisid jaapani keelt politseinikega ning seda ka ainult sellepärast, et olla neile meelepärane ja pääseda karistustest. Kokkuvõttes ei suutnud jaapanlased oma eesmärki ellu viia, sest Taiwani saarel leidis aset pidev diskrimineerimine. Näiteks jaapani politsei lõhkus kohalike inimeste religioosseid kujakesi ning majadest võeti inimeste kogutud kulda ja hõbedat. Diskrimineerimine suurendas jaapanlaste vastast viha, mida näidati välja seaduste mittetäitmisega. Jaapanlaste kontroll saare üle kestis 50 aastat (1895-1945. aastatel), kuid selle ajaga ei suutnud Jaapani impeerium muuta Taiwani saart omale meelepäraseks (Brown 2010, 459-479).

2.1.1 Identiteedi küsimus

Taiwani identiteeti mõjutasid 20. sajandi alguses ja keskel toimunud sündmused. Taiwani saarel on inimesed elanud nii Hollandi, Hispaania kui ka Jaapani impeeriumi mõjuvõimu all. Samuti olid taivanlased sunnitud saarel üle elama 28. veebruaril 1947. aastal toimunud massimõrvamise, mille viis ellu Mandri Hiinast põgenenud Hiina Vabariigi liider Chiang Kai-shek. Erinev arusaamine maailmast on muutnud taivanlaste etnilise identifitseerimise keeruliseks, kuid sellegi poolest on hiina ja taiwani identiteedil erinevad tunnused (Li, Weining 2003, 229).

Valdav enamus Taiwanis elavaid inimesi ei aktsepteeri ühist identiteeti hiinlastega. Väidetavalt välja kujunenud etnilis-kultuurised erinevused on üks poliitilistest motiividest, mis aitavad õigustada Hiina Vabariigi iseseisvust Hiina Rahvavabariigist (Li, Weining 2003, 229).

Identiteedi küsimus kerkis senisest selgemalt esile 1987. aastal, kui Hiina Vabariik loobus 38 aastat kestnud sõjaseisukorrast. 1990. aastatel küsiti inimestelt, kas nad on taivanlased, hiinlased või taivani-hiinlased. Identiteedi küsimusele sai vastata mitmest vaatepunktist, näiteks ajaloolisest ja kultuurilisest või geograafilisest ja poliitilisest vaatenurgast. Inimesed, kes lähtusid ajaloolisest ja kultuurilisest vaatepunktist, pidasid end hiinlasteks ning inimesed, kes lähtusid geograafilisest ja poliitilisest vaatenurgast, pidasid end taivanlasteks. Taivani-hiinlasteks pidasid end inimesed, kes lähtusid ühisest ajaloost, kuid samal ajal elasid siiski Hiina Vabariigi territooriumil (Ho, Liu 2002, 29).

Küsitluses, mis viidi läbi aastatel 1991–2004, oli 13 aastaga taivani identiteeti omaks võtmine inimeste seas kasvanud 60,6%. Taivani identiteedi kasvule aitas eelkõige kaasa Hiina Vabariigi edukas majanduspoliitika ja demokraatia areng. Taivanlasteks pidasid ennast enamasti keskealised ja eakamad inimesed. Küsitlus näitas, et hiina identiteediga inimeste arv järjest vähenes ning see on 13 aasta jooksul langenud 59,6%-le. Topelidentiteedi, nii hiina kui taivani, tunnustamine jäi aastatega suhteliselt samale tasemele (Ho, Liu 2002, 29).

1991. aastast kuni 2004. aastani korraldatud küsitlus näitas, et inimeste mõtlemist identiteedi küsimuste osas muutsid ka sel ajaperioodil toimunud sündmused. Positiivselt mõjus 1990ndate lõpus toimunud Hiina Vabariigi ja Hiina Rahvavabariigi suhete paranemine, mis päädis erinevate majanduse-, kultuuri- ja haridusvaldkondade koostööga. Negatiivseks sündmuseks saab tuua 1995-1996. aastatel toimunud raketikriisi, kus Hiina Rahvavabariik ähvardas rünnata Taiwan saart. Negatiivsete sündmuste puhul suureneb inimeste toetus valitsuse tegevusele ja kasvatab inimeste ühtekuuluvustunnet (Ho, Liu 2002, 29).

Võib väita, et taivani identiteet on suuresti alguse saanud antud riikide poliitikast, sest Hiina Vabariik ja Hiina Rahvavabariik omavad erinevaid poliitilisi valitsemisvorme. Taivani identiteet on kujunenud paljude Taiwan saarel elanud põlvkondade jooksul, kes on loonud mitmete aastasadadega tugeva rahvusliku identiteedi. Taivanlased on hakanud üha rohkem armastama oma kodumaad ning vajadusel ollakse nõus kaitsma oma riiki.

2.1.2 Demokraatia kui valitsemisvormi põhimõtete toetus

Hiina Vabariigis elavate inimeste toetusest sõltub Taiwani kui demokraatliku riigi valitsuse otsuste tegemine ja iseseisva riigi staatuse hoiaku jätkamine. Siin kohal on tähtis välja tuua Hiina Vabariigi rahva toetus demokraatiale kui valitsemisvormile, sest kahte Hiina riiki eristab just erinev valitsemisvorm. Samuti koges suur hulk Hiina Vabariigis elavatest inimestest 1980ndatel demokratiseerimise protsessi, mis muutis eelkõige inimeste nägemust demokraatiast. 1998. aastal ja 2003. aastal korraldati Hiina Vabariigis kaks küsitlust demokraatia valitsemisvormi kohta. Inimestelt küsiti, kas nad eelistavad demokraatiat või autoritaarsust või pole vahet, mis valitsemisvorm esineb riigis. 1998. aastal pooldasid 54% küsitlejatest demokraatiat, kuid 2003. aastal oli demokraatia pooldajaid ainult 42%. Viie aastaga oli suurenenud autoritaarsuse eelistatus ja inimeste ükskõiksus valitsemise suhtes. Küsitlus näitas, et Hiina Vabariigi rahva jaoks on demokraatia siiski kõige soovitud valitsemisvorm, kuid samas soovitakse autoritaarsust ja näidata välja ka ükskõiksust (Paolino, Meernik 2008).

Eelmine küsitlus näitas pigem toetust demokraatia põhimõtetele, kuid mitte demokraatia toimimisele Hiina Vabariigis. 1999. aastal ja 2003. aastal korraldati Hiina Vabariigis küsitlus demokraatia toimimise kohta. Kui võrrelda vastuseid eelmiste küsitlustega, kus uuriti demokraatia valitsemisvormi põhimõtete toetust, siis tulemused on täiesti erinevad. 1999. aastal kogutud andmete põhjal on 59% küsitlejatest rahul demokraatia toimimisega. 2003. aastal oli vastav arv 61%, seega oli toimunud väike areng. Viimane küsitlus näitab, et enamus inimestest on rahul oma valitsuse tööga. Samuti tuleb täheldada seda, et Hiina Vabariigi näol on tegemist väga uue demokraatliku riigiga, kus demokratiseerimise protsess sai alguse 1980ndatel. Tänapäeval on Hiina Vabariik paljudele uutele demokraatlikele riikidele suureks eeskujuks (Paolino, Meernik 2008).

Teatava aja jooksul on taiwanlased saanud positiivse demokraatiakogemuse, mis on isegi vastuolus nende traditsioonilise kasvatus ja ootustega. Hiina traditsiooniline kultuur, milleks on eelkõige konfutsiaanlus, hindab suhteliselt kõrgelt autoritaarsust. Konfutsianismi õpetuse järgi peab kummardama autoriteete (nii perekonnas kui riigis). Parimaks valitsemisviisiks konfutsianismi õpetuse järgi ongi hierarhia, kuid järelikult on demokraatia pakkunud taiwanlastele teatavat rahulolu.

2.2 Territoorium ja valitsus

Riigi territooriumi koosseisu kuuluvad maismaa, maapõu riigile kuuluvates piirides territooriumi all, õhuruum riigi territooriumi kohal, riigi akvatoorium ja tinglikult riigi territooriumiks loetavad objektid (nt. riigi lipu all sõitvad laevad) (Kiviorg jt. 2010, 93-94). Taiwani saare pindala on 35 980 ruutkilomeetrit ning omab täielikku kontrolli oma territooriumi üle (The World Factbook 2014). Taiwanil on ka oma iseseisev demokraatlik valitsus, mis loodi 1912. aastal ning mis praegusel ajal toetub 1947. aasta vastu võetud põhiseadusele (Wen 2008, 87-109).

Need riigid, kes täidavad Montevideo konventsioonis olevad riigi tunnused ei saa veel nimetada riigiks, kuid need on tähtsad tunnused, mida riigina eksisteerimiseks tuleb saavutada. Tänapäeval peavad paljud riigid kõige tähtsamaks uue riigi võimelisust osalemaks rahvusvahelises kogukonnas, mis eeldab piisavat tunnustatust teiste riikide poolt ja diplomaatiliste esinduste sisseseadmist. Taiwan täidab kõik Montevideos välja toodud riigi kriteeriumid, kuid kõige suuremaks probleemiks on võime astuda suhetesse teiste riikidega, mis on tingitud Hiina Rahvavabariigi („ühe Hiina poliitikast“) vastu töötamisest.

3. RAHVUSVAHELINE TOETUS

Hiina Vabariiki (Taiwani) on tunnustanud küll praegusel ajal 22 riiki, kuid sellisest rahvusvahelisest toetusest jääb iseseisvuse välja kuulutamiseks selgelt väheks. Hiina Vabariik, kes nautis kuni 1960ndate lõpuni suurt rahvusvahelise toetuse olemasolu, on langenud tänapäeval väga tugevasse diplomaatilisse isolatsiooni. Hiina Rahvavabariigi tugev vastasseis Taiwani iseseisvumiseks takistab rahvusvahelisel kogukonnal tunnustada Hiina Vabariigi suveräänsust. Taiwani kunagise täiesti arvestatava rahvusvahelise toetuse kadumisel ja tänapäeval diplomaatilises isolatsioonis olemises saab süüdistada selliseid suurriike nagu Ameerika Ühendriike, Nõukogude Liitu ja Prantsusmaad. Kõik need riigid mängisid olulist rolli Hiina Vabariigi diplomaatilisse isolatsiooni rajamisel (Chan 2009, 455-492).

3.1. Taiwani rahvusvahelise toetuse hääbumine

Ühinenud Rahvaste Organisatsioon (edaspidi nimetatud ÜRO) on 1945. aastal 51 riigi poolt moodustatud rahvusvaheline organisatsioon (United...2013). Hiina Vabariik oli ÜRO põhiasutaja- ja Julgeolekunõukogu liige koos teiste suurriikidega. Organisatsiooni asutamise ajal kontrollis Hiina Vabariigi valitsus veel piisavalt suurt osa Mandri-Hiinat. Hiina Vabariigi olukord muutus rahvusvaheliselt keerulisemaks 1945-1949. aastatel, kui kommunistide ja vabariiklaste vahel toimus Hiina kodusõda. Esimene taoline konflikt kommunistide ja vabariiklaste vahel toimus juba 1927. aastal, kus kommunistide poolt korraldatud ülestõus suruti rahvuslaste poolt maha. II Maailmasõja ajal moodustati kommunistide ja rahvuslaste mitu ühisrinnet, mille eesmärgiks oli võidelda maaletunginud jaapanlastega. Hiroshima ja Nagasaki pommitamine USA poolt 1945. aasta augustis tegi kiire lõpu Hiina-Jaapani sõjale, mis jättis rahvuslased ja kommunistid saavutatu üle jagelema. Kommunistide ja rahvuslaste erimeelsused ja ideoloogilised erinevused põhjustasid 1945. aastal Hiina kodusõja taas puhkemise, mis lõppes 1949. aastal kommunistide võiduga. Sõja tulemusena olid vabariiklased sunnitud põgenema Mandri-Hiinast Taiwani saarele. Pärast Hiina kodusõja lõppemist kuulutati mandril välja Hiina Rahvavabariik (Roberts 2007, 237).

1945-1971. aastatel oli ÜRO-s ametlikuks Hiina esindajaks Hiina Vabariik, omades kontrolli ainult Taiwani saare ja selle ümbruses olevate 86 väikesaarte üle. Hiina Vabariik kuulus pikaajakselt ÜRO-sse tänu paljude demokraatlike riikide, sealhulgas Ameerika

Ühendriikide, toetusele. Ameerika Ühendriigid oli Hiina Vabariigi liitlane ning mõlemad riigid ei soovinud kuni 1960ndate lõpuni Hiina Rahvavabariigi liitumist ÜRO-ga (Torelli 2012, 157-182).

1960ndatel hakkas Hiina Vabariigi rahvusvaheline toetus hääbuma mitmete rahvusvahelises kogukonnas toimunud sündmuste tagajärjel, mille olid põhjustanud Ameerika Ühendriigid ja Prantsusmaa oma välispoliitiliste muudatustega (Kissinger 1994. 886). Suurt rolli lääneriikide välispoliitilistes muudatustes omas Nõukogude Liit, kes suutis 1960ndatel kommunistlikku ideoloogiliste erinevuste tõttu tulla minna Hiina Rahvavabariigiga. Kahe kommunistliku suurriigi vahel toimusid mitmed väiksemad konfliktid ning sõnavõttud Mao Zedongi ja Nikita Hruštšovi vahel, mis seadsid ohtu eelkõige Hiina Rahvavabariigi julgeoleku (Terrill 2006, 28-30).

Pekingi välispoliitika muutumisega said kommunistlike hiinlaste liitlasteks Ameerika Ühendriigid ja Prantsusmaa, kes nägid võimalust oma rahvuslike huvide elluviimiseks ja maine parandamiseks. Pekingi ja Pariisi suhete paranemise tõttu sai Prantsusmaast esimene suurriik lääneriikide seas, kes loobus Hiina Vabariigi iseseisvuse toetamisest ning otsustas tunnustada Hiina Rahvavabariigi iseseisvust (Gosset 2009, 10-11). Ameerika Ühendriigid toetasid avalikult Hiina Vabariigi iseseisvust kuni 1979. aastani, kui ameeriklased otsustasid tunnustada suurema ja võimsama Hiina Rahvavabariigi suveräänsust (Lien 1993, 633).

3.1.1 Nõukogude Liit

Nõukogude Liit oli üks esimesi riike maailmas, kes otsustas tunnustada Hiina Rahvavabariigi suveräänsust (Gosset 2009, 10-11). Kuna Hiina Rahvavabariigi näol oli tegemist kommunistliku riigiga, siis tunnustas Nõukogude Liit ainult ühe Hiina riigi olemasolu. Taiwani saart arvestati ühe osana Hiina Rahvavabariigist, selle ühe provintsina. Nõukogude Liit võttis Mandri-Hiinat alati kui väikest kommunistlikku venda, kes peab järgima suurema kommunistlikku venna juhiseid. Hiina Rahvavabariigile ei meeldinud Nõukogude Liidu poolt peale surutud käitumine, sest Mandri-Hiina proovis ellu viia teistsugust sotsialismi. Peamiselt ideoloogiliste erinevuste tõttu toimus kahe kommunistliku suurriigi vahel mitmeid hõõrdumisi ja konflikte, mis oleks 1970ndatel peaaegu lõppenud Nõukogude Liidu ja Hiina Rahvavabariigi vahelise sõjaga (Terrill 2006, 245).

Nõukogude Liidu ja Hiina Rahvavabariigi vahel võis näha väiksemaid hõõrdumisi juba Korea sõja ajal ning vastastikuse abi lepingu läbirääkimistes, mis sõlmiti 1950. aastal (Roberts 2007). Kõike suuremaks põhjuseks Hiina Rahvavabariigi ja Nõukogude Liidu vahel olid kommunistliku ideoloogia erinevused. Hiina Rahvavabariigi arvates oli tekkinud hiina eripäradega sotsialism, mis erinevalt Nõukogude Liidu sotsialismist jääb püsima. Samuti ei olnud Hiina teel kapitalismile, vaid ta ehitas omamoodi turumajanduslikku sotsialismi (Terrill 2006, 245).

Nõukogude Liidu ja Hiina Rahvavabariigi suhteid halvendas 1958. aastal Mao Zedongi poolt loodud utoopiline programm nimega „Suur Hüpe“. Selle programmi eesmärgiks oli jõuda kommunismi võimalikult lühikese ajaga. „Suure Hüppega“ proovis Hiina Rahvavabariik majandusliku poole pealt jõuda 15 aastaga Suurbritanniaga samale tasemele. Mandri-Hiinas viidi ellu mitmeid uusi reforme, näiteks suurendati järsult nii põllumajanduse kui ka tööstuse tootmisplaan. Kuigi „Suure Hüppest“ lootsid paljud Mandri-Hiina kommunistliku partei poliitikud suurt läbimurret olid sellel hoopis väga olulised negatiivsed tagajärjed. Toiduainete tootmise järsk langus oli põhjustanud näljahädasid, kus ühte kokku 1960. aastal suri nälga ainuüksi 2 miljonit inimest (Roberts 2007, 254-256).

Programmi „Suur Hüpe“ esialgsete saavutustega uhkustamine kahjustas Nõukogude Liidu kui sotsialismi ideoloogilise juhi reputatsiooni. Üksteise pidev kritiseerimine, Mao Zedongi ja Nikita Hruštšovi vahel, põhjustas mitmeid pingeid. Näiteks halvendas Hiina Rahvavabariigi ja Nõukogude Liidu vahelisi suhteid Nikita Hruštšovi avalik NLKP XX. kongressi kõne, milles ta taunis Stalinit ilma hiinlastega kõlastamata. Mao Zedongi arvates oli Stalini hukkamõistmine suur viga, sest endise Nõukogude Liidu riigijuhi Stalini kritiseerimine kahjustas ka Mao enda autoriteeti (Zubok 2007). Samuti ei olnud kooskõlas mitmete siseriiklike ja rahvusvaheliste otsustega, kus teatud sündmuste tagajärjel ei toetatud üksteist. Näiteks 1959. aastal toimunud Tiibeti ülestõus kui dalai-laama põgenes Indiasse. Tiibeti ülestõus ohustas otseselt Hiina huve, kuid Nõukogude Liit jäi dalai-laama põgenemise osas neutraalseks ning ei avaldanud Hiinale mässu ajal toetust (Roberts 2007, 257).

1960ndatel toimus Hiina Rahvavabariigi ja Nõukogude Liidu vahel mitmeid väiksemaid ja suuremaid konflikte. 1962. aastal osales Hiina Kommunistliku Partei delegatsioon viimast korda NLKP konverentsil Moskvast. 1962. aastal leidis aset veel Hiina-India piirikonflikt, milles NSV Liit asus toetama Indiat. See konflikt oli aluseks ka

ameeriklaste petlikuks osutunud lootustele, kes soovisid Hiina Rahvavabariigi sekkumist 1971. aastal toimunud India-Pakistani sõtta (Roberts 2007).

1969. aastal tekkis Nõukogude Liidu ja Hiina Rahvavabariigi vahel vaidlus, kellele kuulub Zhenbao (Dananski) saar Mandžuurias Ussuuri jõel, mis oli kahe kommunistliku riigi vahel tekitanud pingeid juba mitmeid aastaid (Roberts 2007, 269). 1960ndate lõpus algas Ameerika Ühendriikide ja Hiina Rahvavabariigi suhete paranemine, mis omakorda ei meeldinud Nõukogude Liidule. Ameerika Ühendriikide ja Hiina Rahvavabariigi suhete parandamine sai reaalseks tänu viimase ettevaatlikkusele, kes kartis Nõukogude Liidu vägede sissetungimist Mandri-Hiina territooriumile. Esimeseks ohumärgiks Nõukogude Liidu agressioonist oli 1968. aastal toimunud Praha kevade mahasurumine Tšehhoslovakkias, kus Leonid Brežnevi käsul saadeti nõukogude väed Prahasse korda looma. Nõukogude Liidu kavatsusest Hiina Rahvavabariigi suhtes näitas sõjavägede arvu tõstmine Mandžuurias. Näiteks 1965. aastal oli kahe riigi piiri valvamas Nõukogude Liidu poolt 15 diviisi ja 1972. aastal juba 44 diviisi (Tucker 1995/1996, 501).

Alates 1969. aastast, kui toimus piirikonflikt Nõukogude Liidu ja Hiina Rahvavabariigi vahel, olid Pekingi liitlasteks juba kõik riigid, kes olid Nõukogude Liidu vastased. Enne piirikonflikti oli Mao välispoliitika seotud sotsialistlike riikide suhete arendamisega, kuid nüüd võeti eesmärgiks Lääne riikidega suhete parandamine (Terrill 2006, 355). Nõukogude Liidu ja Hiina Rahvavabariigi diplomaatiline võõrandumine kestis 1985. aastani (Roberts 2007, 257).

Nõukogude Liidu ja Hiina Rahvavabariigi vaheline konflikt andis võimaluse teistele suurriikidele, nagu Prantsusmaale ja Ameerika Ühendriikidele, kellel olid omad riiklikud huvid ja kavatsused mängus. Ameerika Ühendriigid ja Prantsusmaa korraldasid ümber oma välispoliitika, mille peamiseks eesmärgiks sai avatuma poliitika loomine Hiina Rahvavabariigiga. Mandri-Hiinaga suhete loomine oli hea võimalus nõrgendada Nõukogude Liidu mõjuvõimu Aasias ning parandada oma mainet maailmas (Kissinger 1994, 849-884).

3.1.2 Prantsusmaa

Prantsuse Vabariik oli esimene suurriik lääneriikide seas, kes otsustas tunnustada 1964. aastal Hiina Rahvavabariigi suveräänsust. Suurriikidest oli enne Prantsusmaad Hiina Rahvavabariigi iseseisvust tunnustanud ainult kommunistlik Nõukogude Liit, kes tegi seda juba 1949. aastal. Euroopast olid tunnustanud Mandri-Hiina suveräänsust veel Rootsi, Taani

ja Šveits. Prantsusmaa ja Hiina Rahvavabariigi diplomaatilised suhted said võimalikuks tänu tollase prantsuse presidendi Charles De Gaulle initsiatiivile ja Hiina Rahvavabariigi Mao Zedongile (Gosset 2009, 10-11).

Prantsusmaa ja Hiina Rahvavabariigi suhete loomist saab käsitleda kahest vaatepunktist – Prantsusmaa presidendi Charles De Gaulle ja kogu Prantsusmaa riigi seisukohast. Prantsusmaa presidendil Charles De Gaullel, kes juhtis riiki 1959-1969. aastatel, oli Hiina Rahvavabariigi diplomaatiliste suhete loomisel suur roll. Esiteks De Gaulle algatusel pandi riigi valitsusele ülesandeks luua diplomaatilised suhted Hiina Rahvavabariigiga. 1960ndatel oli Hiina Rahvavabariigi mõjuvõim maailmas suurenenud ning Hiina Vabariigi populaarsus omakorda vähenenud. Seega oli teada, et tulevikus hakkab Hiina Rahvavabariik sõna võtma maailmapoliitikas puudutavates küsimustes. Teiseks Charles De Gaulle ei näinud Hiina Rahvavabariiki ainult riigina, vaid ka suure tsivilisatsioonina, sest hiinlaste näol on tegemist maailma kõige arvukama rahvusega. Hiina Rahvavabariigi suuruse tõttu on neid väga raske välja jätta Aasia ja maailma puudutavatest teemadest (Gosset 2009, 10-11).

Diplomaatiliste suhete loomine Hiina Rahvavabariigiga kogu Prantsusmaa riigi seisukohast pidi kõigepealt edendama Prantsuse Vabariigi mõjuvõimu maailmas. Peale II Maailmasõja lõppemist ei võetud Prantsusmaad enam tõsiselt, sest riiki oli tabanud raske majanduslik ja poliitiline kriis. Peale sõja lõppemist sõltus Prantsusmaa olulisel määral ameeriklaste toetustest. Mandri-Hiinaga suhete loomine pidi looma Prantsusmaast kuvandi kui edukast ja iseseisvast riigist, kes on edukalt Teise Maailmasõja mured tahaplaanile jätnud. De Gaulle'i Prantsusmaa initsiatiiv suhete loomisel Hiina Rahvavabariigiga oli ette võetud suuresti Teise maailmasõda tagajärjel kaotatud prestiiži taastamiseks. De Gaulle püüdis näidata kogu maailmale, et tema poolt juhitud Prantsusmaa on iseseisvat välispoliitikat harrastav suurriik (Garret 2008, 52-80).

Prantsusmaa ja Hiina Rahvavabariigi suhete loomises omas suurt rolli ka tollane tüli Mandri-Hiina ja Nõukogude Liidu vahel. Prantsuse president Charles De Gaulle oli õigesti mõistnud, et Nõukogude Liidul on tõsiseid probleeme oma naabri Hiina Rahvavabariigiga, mis sunnib Nõukogude Liitu otsima tihedamat koostööd lääneriikidega. De Gaulle uskus, et selline seis aitab kaasa Prantsuse-Nõukogude pingelõdvendusele, kuid Prantsusmaa oli selleks liialt nõrk riik (Kissinger 1994, 869).

Hiina Rahvavabariigi ja Nõukogude Liidu vahel toimunud tülide ajal mõistis Mao Zedong, et tal puudub suurliitlane, kellele saaks mingi ohu korral toetuda. Nõukogude Liit oli

alati võtnud Hiina Rahvavabariiki kui väikest venda, kes toetus kommunistlikele põhimõtetele. Ameerika Ühendriikidest ja Suurbritanniast ei saanud kunagi truud liitlast, sest need kaks suurriiki toetasid Hiina Vabariiki. Ainukese variandina nägi Mao Zedong just Prantsusmaad, kes oli ka ise huvitatud kahe riigi vahelistest sõprussuhete loomisest. Mao Zedong nägi Prantsusmaa diplomaatiliste suhete loomisel võimalust luua uusi suhteid teiste lääneriikidega. Kahe riigi suhetele pani aluse majanduslik kaubavahetus, sest 1963. aastal oli Prantsusmaast saanud, peale Austraalia ja Kanada, üks Hiina peamisi importriike läänemaailmas (Garret 2008, 52-80).

Kahe riigi diplomaatiliste suhete loomine toimus enamasti salaja, sest Prantsusmaa ei soovinud kaotada oma suurliitlast Ameerika Ühendriike, kes toetas Hiina Rahvavabariigi asemel Hiina Vabariiki. Samuti jälgisid nii Charles De Gaulle kui ka Mao Zedong rahvusvahelises kogukonnas toimuvat. Näiteks 1960ndatel oli toimumas Vietnami sõda, ning samuti halvenes Mandri-Hiina ja Nõukogude Liidu suhted (Garret 2008, 52-80).

Suurelt osalt oli Prantsusmaa Hiina Rahvavabariigi varajane tunnustamine poliitiline žest, millel olid geopoliitilised motiivid. Kõik lääneriigid teadsid, et Hiina Rahvavabariigi territoriaalset ulatust ja rahvaarvu arvestades ei saa seda riiki enam eirata. Kõik suurriikide riigipead teadsid, et Hiina Rahvavabariik hakkab tulevikus üha enam domineerima rahvusvahelises kogukonnas. Mandri-Hiinaga diplomaatiliste suhete loomine tähendas Prantsusmaale eelkõige suhete halvenemist Ameerika Ühendriikidega ning juba 10. veebruaril 1964. aastal lõpetas Hiina Vabariik diplomaatilised suhted Prantsuse Vabariigiga (Garret 2008, 52-80).

3.1.3 Ameerika Ühendriigid

Ameeriklased on peale Hiina kodusõja lõppemist võtnud kommunistlike hiinlasi kui ühte kõige ohtlikumat rahvast maailmas. 20. juunil 1969. aastal Ameerika Ühendriikide presidendiks valitud Richard Nixoni arvates oli Hiina Rahvavabariik suurim oht maailma rahule. Kuigi juba mõned kuud hiljem nägi Nixoni välispoliitika ette Hiina Rahvavabariigiga suhete paranemist (Wesley 1999, 263).

Richard Nixon tuli Ameerika Ühendriikide presidendiks siis, kui suurriik ise oli sügavas sisepoliitilises kriisis. Riigis toimusid mitmed meelevaldused ebaõnnestunud Vietnami sõja vastu, kus rahvas soovis Ameerika vägede väljaviimist. Richard Nixonil oli sel

ajal valida, kas Ameerika Ühendriigid loobuvad maailma juhtiva demokraatliku riigina võetavatest kohustustest või otsivad uue võimaluse, mis aitaks ameeriklaste mõjuvõimu maailmas säilitada. Valik tehti Ameerika Ühendriikide mõjuvõimu säilitamise kasuks, mis tähendas eelmiste presidentide poolt järgitud välispoliitika muutmist. Richard Nixoni välispoliitika lähtus eelkõige rahvuslikest huvidest ning pidas tähtsaks erinevate riikide vahelisi läbirääkimisi. Kõige üllatavamaks Richard Nixoni välispoliitikas sai avatuma poliitika loomine Hiina suhtes, mis sai ka kogu Ameerika Ühendriikide välispoliitika nurgakiviks (Kissinger 1994, 868).

Oma välisministriks valis Nixon William Rogersi, kes oli presidendi lähedane sõber. President ei pidanud välisministri rolli Ühendriikides oluliseks, sest tema arvates kujundas ta ise Ameerika välispoliitikat. Richard Nixon suureks abiliseks sai hoopis Ameerika Ühendriikide välisministri nõunik Henry Kissinger, kellest sai 1973. aastal Nixon administratsiooni välisminister. (Wesley 1999, 261). President andis Kissingerile ülesandeks ümber hinnata Ameerika ja Hiina Rahvavabariigi poliitika. Mõlemad poliitikud leidsid, et Hiina Rahvavabariigiga suhete loomine aitaks suurendada kaubavahetust ja aitaks parandada ameeriklaste mainet (Wesley 1999, 264). Ameerika Ühendriigid lubasid suhete paranemise tõttu oma kodanikel reisida Hiina Rahvavabariiki ja Hiinasse lubati importida piiratud ulatuses Ameerika vilja. Suures plaanis olid need sammud tühised, kuid need pidid näitama Ameerika Ühendriikide hoiaku muutumist (Kissinger 1994, 873).

Ameerika Ühendriigid olid Hiinat tõsiselt võtnud juba Franklin D. Roosevelti valitsemise ajast saati, kes soovis luua Nelja Politseiniku plaani, mille eesmärgiks oli tagada rahu sõjajärgses maailmas. Nelja Politseiniku plaani hulka kuulusid sellised riigid nagu Ameerika Ühendriigid, Suurbritannia, Nõukogude Liit ja Hiina. Plaani järgi oleks lubatud ainult nendel riikidel omada relvi. Roosevelt ei osanud siiski arvata, et Hiinast saab kodusõja lõppemisest arenemata riik, mida hakkab juhtima Hiina Kommunistlik Partei. Nelja Politseiniku plaan näitas selgelt, et Hiinat on läbi aastate võetud tõsiselt ning juba siis tajuti tema olulisust rahvusvahelise kogukonna kujundamisel (Kissinger 1994, 483).

Ameeriklaste ja kommunistlike hiinlaste sõprussuhete loomise tegi võimalikuks eelkõige Hiina Rahvavabariigi ja Nõukogude Liidu suhete halvenemine. Nõukogude Liit oli see, kes kutsus esile kahe riigi vahelise konflikti. Nõukogude Liidu suureks plaaniks oli vallutada Mandri-Hiina. Sellele väitele annab kinnitust Nõukogude Liidu vägede

suurendamine Hiina piiril. Hiina Rahvavabariik kartis oma julgeoleku pärast ning hakkas toetust otsima Ameerika Ühendriikidelt (Kissinger 1994, 873-874, 882).

Ameerika Ühendriigid ei saanud lubada Nõukogude Liidu sissetungi Mandri-Hiinasse, sest siis oleks toimunud geopoliitiline katastroof. Maailma kõige rahvarohkem riik allunuks Nõukogude Liidu võidu puhul tuumariigile ning oleks tekkinud Hiina-Nõukogude blokk. Hiina vallutamiseks oleks muutunud maailmas oluliselt jõudude tasakaal. Ameerika Ühendriigid olid kahe kommunistliku riigi vahelises konfliktis neutraalsed, kuid lubasid sõja puhkemisel toetada Hiina Rahvavabariiki. Ameerika Ühendriikide hoiatus tõmbas tagasi omakorda Nõukogude Liidu ambitsioone Mandri-Hiina suhtes tagasi (Kissinger 1994, 873-874).

Ameerika Ühendriikide suurimaks sooviks oli luua Washingtoni, Pekingi ja Moskva vahelistes suhetes õrnaloomuline kolmnurk, mis pidi parandama kolmnurgas osalevate riikide suhteid (Kissinger 1994, 870). Ameerika Ühendriigid proovisid kolmnurgas jääda neutraalseks, mille tõttu Nõukogude Liit ja Hiina Rahvavabariik soovisid suhteid parandada Washingtoniga (Bundy 1998).

Ameerika Ühendriikide ja Nõukogude Liidu suhete arengus mängis suurt rolli ka 1971. aastal toimunud India-Pakistani sõda. Pakistani pikaajaline liitlane oli Hiina Rahvavabariik ning India liitlane oli Nõukogude Liit, kes müüs sõjavarustust Indiale. Sõja kaotamine Indiale oleks tähendanud suurt kaotust kogu Pakistanile ning võitu Nõukogude Liidule. Ameerika Ühendriigid ei soovinud ise sekkuda sõtta, sest neil puudusid seal piirkonnas rahvuslikud huvid. Hiina Rahvavabariigiga sõprussuhete loomisega oleks nad soovinud viimase sekkumist, mida siiski ei juhtunud. Sõda lõppes Pakistani kaotusega ning Bangladesh riigi tekkimisega, mis tugevdas Nõukogude Liidu ja tema liitlaste positsiooni. Oma peamiste vastaste tugevnemine andis võimaluse nii Ameerika Ühendriikidele kui ka Hiina Rahvavabariigile tugevdada oma praeguseid suhteid ning seista vastu Nõukogude Liidule (Bundy 1998, 268-292).

Taiwani toetus vähenes just Ameerika Ühendriikide ja Hiina Rahvavabariigi suhete paranemise tõttu, sest mõlemad osapooled kartsid sõda Nõukogude Liiduga. Ameerika Ühendriigid pidasid alguses suhetes Hiina Rahvavabariigiga tähtsaks Taiwani toetamist, kus nõuti Taiwani saare sõjalise ähvardamise lõpetamist Mandri-Hiina poolt. Hiljem oli suurimaks probleemiks Nõukogude Liidu ja Hiina Rahvavabariigi sõja puhkemine. Seega prooviti võimalikult kiiresti parandada Ameerika Ühendriikide ja Mandri-Hiina suhteid, et

vältida kahe kommunistliku riigi sõja tekkimist (Kissinger 1994, 872, 874). Taiwani küsimus jäi Richard Nixon'i ajal ainukeseks väljapaistvamaks probleemiks Hiina Rahvavabariigi ja Ameerika Ühendriikide suhetes, millest ameeriklased ei olnud nõus siiski lõplikult loobuma (Warner 2007, 763-781).

3.1.3.1 Ameerika Ühendriikide vastuseis Hiina Rahvavabariigi ÜRO-le liitumisele

Kuigi Ameerika Ühendriikide ja Hiina Rahvavabariigi suhted olid normaliseerunud ei soovinud ameeriklased jätkuvalt Mandri-Hiina liitumist ÜRO-ga ning seda mitmel põhjusel. Ameeriklased ei saanud aktsepteerida Hiina Vabariigi asendamist Hiina Rahvavabariigiga, sellepärast et ÜRO loomise ajal tunnustasid riigid Hiina Vabariiki, mis tagas Taiwanile rahvusvahelise toetuse. Samuti polnud Hiina Rahvavabariik 1950ndatel veel rahvusvaheliselt mõjukas riik, sest uue riigina olid poliitilised eesmärgid seotud valdavalt siseriiklike küsimuste ja probleemide lahendamistega. Näiteks tegeles Hiina Kommunistlik Partei plaanimajanduse elluviimisega ning välispoliitika jäeti selgelt tahaplaanile, kui välja jätta 1950ndate alguses toimunud Korea sõda. Hiina Rahvavabariigi välispoliitilised eesmärgid hakkasid välja kujunema 1960ndatel kui näidati välja soovi liituda ÜRO-ga (Torelli 2012, 157-182).

Ameeriklastele ei sobinud Hiina Rahvavabariigi liitumine ÜRO-ga ka sellepärast, et Julgeolekunõukogus oleks olnud kaks kommunistlikku riiki. Hiina Rahvavabariigist oleks saanud Julgeolekunõukogu alaline liige, mis oleks taganud vetoõiguse kasutamise. Hiina Rahvavabariigi liitumist ei soovinud ka ÜRO Julgeolekunõukogus olevad teised demokraatlikud riigid (Prantsusmaa ja Suurbritannia). Toetust Hiina Vabariigile näitas 13. jaanuaril 1950. aastal korraldatud hääletus, kus enamuse ÜRO liikmesriike hääletas Hiina Rahvavabariigi liitumise vastu selle organisatsiooniga. Hiina Vabariigi toetamine kestis kuni 1950ndate lõpuni, kui dekoloniseerimise protsessi kulgedes võeti ÜRO-sse mitmeid uusi riike. Kui enne uute riikide liitumist moodustasid ÜRO-s enamuse demokraatlikud riigid, siis pärast oli enamuses juba autoritaarse ja kommunistliku režiimiga liikmesriigid, keda paljuski toetas Hiina Rahvavabariik. Uute riikide liitumisega nõrgenes Hiina Vabariigi rahvusvaheline mõju ning tugevnes Hiina Rahvavabariigi toetus (Torelli 2012, 157-182).

Ameerika Ühendriigid ei soovinud Hiina Rahvavabariigi liitumist ÜRO-ga 1950-1953. aastatel toimunud Korea sõda tõttu. Mao Zedongi juhtimisel sõdisid Hiina kommunistid

Ameerika Ühendriikide ja tema liitlaste vastu. Ameerika Ühendriikide jaoks oli Hiina Vabariik tähtis strateegiline liitlane, kelle abiga sai Aasias mitmeti pidurdada kommunistliku ideoloogia levimist (Torelli 2012, 157-182).

Ameerika Ühendriigid proovisid võidelda Taiwani ÜRO-sse jäämise nimel, otsides riike, kes toetaksid Hiina Vabariigi jäämist organisatsiooni. Toetuste otsimine ei tohtinud omakorda rikkuda Ameerika Ühendriikide ja Hiina Rahvavabariigi vahelisi suhteid, seega kogu toetuste otsimine toimus salaja. Ameerika Ühendriikide president Richard Nixon üritas veenda Itaalia välisministrit Aldo Morot, et Itaalia ei toetaks Hiina Rahvavabariigi liitumist ÜRO-ga. Samuti vestles Richard Nixon telefoni teel Aafrika riikide liidritega, et nende hääled läheksid Hiina Vabariigile. Kogu Ameerika Ühendriikide tegevus oli suunatud ÜRO-s toimuvale hääletusele, mis pidi otsustama Hiina Vabariigi edasise saatuse ÜRO-s (Torelli 2012, 157-182).

1971. aastal toimus ÜRO-s hääletus Hiina Vabariigi organisatsiooni jäämise kohta. 76 ÜRO liikmesriiki soovisid Hiina Vabariigi asendamist Hiina Rahvavabariigiga, 35 riiki soovisid Hiina Vabariigi jäämist ning 17 riiki olid erapooletud. 25. oktoobril 1971. aastal võeti hääletuste tulemuste põhjal vastu ÜRO resolutsioon nr. 2758, mille alusel sai Hiina Rahvavabariigist ÜRO- ja Julgeolekunõukogu liige. Seega oli Hiina Vabariik sunnitud loobuma oma ÜRO liikmesriigi staatusest. Saatuseks sai uute riikide ehk arengumaade liitumine ÜRO-ga, kes hakkasid toetama Hiina Rahvavabariiki (Torelli 2012, 157-182).

Hiina Rahvavabariigi liitumisega lõppesid ÜRO-s arutelud, milline Hiina riik peaks kuuluma organisatsiooni. Hiina Rahvavabariik sai ÜRO liitumisega rahvusvahelise tunnustuse. Kui enne ÜRO-ga ühinemist oli Hiina Rahvavabariiki tunnustanud ainult mõnikümmend riiki, siis ÜRO liitumisega tunnustasid enamus riike Hiina Rahvavabariiki (välja arvatud näiteks Jaapan ja USA). Ameerika Ühendriigid tunnustasid Hiina Rahvavabariigi iseseisvust alles 1979. aastal (Lien 1993, 633).

Aasta hiljem, 17. veebruaril 1972. aastal, peale ÜRO-s toimuvat hääletust, lendas Richard Nixon ja Henry Kissinger koos 40 ametnikuga Hiina Rahvavabariiki. Seal lepidi kokku, et Taiwani saart võetakse osana Hiina Rahvavabariigist ühe selle provintsina (Wesley 1999, 265). 1972. aasta veebruaris kirjutas Nixon alla Šanghai kommünikeele, mis määras Hiina-Ameerika suhete suuna järgmiseks kümneks aastaks. See kirjeldas osapoolte erinevaid arusaamu ideoloogiast, rahvusvahelistest suhetest, Vietnamist ja Taiwanist (Kissinger 1994, 879). Näiteks tunnistati asjaolu, et Taiwani väina kummalgi pool elavad hiinlased tunnustavad

ühte Hiinat. Shanghai kommünikee allkirjastamise ajal oli Taiwani näol tegemist veel diktatuuririigiga (Terrill 2006, 293). Tänapäeval on juba enamus Taiwani elavaid inimesi Hiina Rahvavabariigi kommunistliku režiimiga taasühinemise vastu, sest kohalik rahvas on omaks võtnud demokraatia põhimõtted ning riigis on juurdunud demokraatlik valitsemisviis (Paolino, Meernik 2008).

Hiina Vabariigi asendamine Hiina Rahvavabariigiga ÜRO-s oli arvestades poliitilist olukorda maailmas mitmes mõttes vältimatu ja paratamatu. Samuti oli vältimatu ka Hiina Vabariigi diplomaatiliste suhete asendamine Hiina Rahvavabariigiga. Esiteks Hiina Rahvavabariik on territoriaalselt ja rahvaarvu poolest suurem kui seda on Taiwani saarel paiknev Hiina Vabariik. Teiseks Mandri-Hiinast sai 1964. aastal tuumapommi omav riik, mis koheselt muutis teiste maailma riikide käitumist ja nägemust Hiina Rahvavabariigist (China Overview 2014). Kolmandaks on väga raske maailma poliitikast eemale jätta ühtegi suurriiki. Neljandaks oli Hiina Rahvavabariigi ja Nõukogude Liidu vaheline sõja tekkimine suureks julgeolekuohuks kogu maailmale, millele pidi kiiresti leidma lahenduse. Hiina Rahvavabariik hakkas järjest enam ja jõulisemalt nõudma rahvusvahelist tunnustust, kasutades selleks väga erinevaid vahendeid. Samuti muutus Hiina Rahvavabariigi liitumisega ÜRO tõhusamaks.

3.1.3.2 Ameerika Ühendriikide ja Taiwani tänapäevased suhted

Kui 1979. aastal asendasid Ameerika Ühendriigid diplomaatilised suhted Hiina Vabariigi asemel Hiina Rahvavabariigiga, siis samal aastal sõlmiti tollase Ameerika Ühendriikide presidendi Jimmy Carteri eest vedamisel „Suhete akt Taiwaniga“ (Taiwan Relations Act⁶), mis on kestnud kuni tänapäevani. See akt hõlmab kaubandus, kultuurilisi- ja muid suhteid Ameerika Ühendriikide ja Taiwani vahel. USA esindust Taiwanil nimetatakse Ameerika Instituudiks Taiwanil ja Taiwani esindust USAs Taipei Majandus- ja Kultuuriesinduseks Ameerika Ühendriikides (U.S. Relations With Taiwan 2014).

Pärast Hiina Rahvavabariigi diplomaatiliste suhete loomist lõpetas Ameerika Ühendriigid vastastikuse kaitselepingu Taiwaniga. Peale Taiwani diplomaatiliste suhete lõppemist on Ameerika Ühendriigid siiski jätkuvalt kohustatud tagama Taiwani territoriaalse kaitse. Läbi „Suhete akti“ saavad ameeriklased müüa Taiwanile sõjalist kaitsevarustust. Akt näeb ette sõjavarustuse müüki Taiwanile, mis peab tagama rahu ja stabiilsuse selles piirkonnas. Kaitsva sõjavarustuse müük Taiwanile on kooskõlas ka 1982. aastal loodud Hiina

Rahvavabariigi ja Ameerika Ühendriikide Ühiskommünikees (U.S. Relations With Taiwan 2014).

Tänapäevastele USA ja Taiwani suhete aluseks ongi „Suhete akt Taiwaniga“, mis peaks andma Taiwanile eelkõige psühholoogilist kindlust. Ameerika Ühendriikide plaan näeb hetkel välja selline, et ei tohiks olla mingit Hiina Rahvavabariigi ja Taiwani ühinemist, ei mingit Taiwani iseseisvumist ega mingit sõda Hiina ja Taiwani vahel. Ameerika Ühendriigid ei ole eesmärgiks võtnud ametlikult tunnustada Taiwani iseseisvust ega toetada Taiwani kuuluvust rahvusvahelistesse organisatsioonidesse (kuigi sellest liinist eksisteerib erandeid). Sellise käitumisega proovivad Ameerika Ühendriigid mitte pahandada Hiina Rahvavabariiki (The U.S. Factor in Cross-Taiwan Straits Relations 1999). Ameerika Ühendriigid soovivad, et Hiina Rahvavabariik ja Taiwan ise oma probleemi ära lahendaksid. Ameeriklased pakuvad omalt poolt abi ametikohtade loomiseks, mis aitaks kaasa mõlema riigi dialoogi pidamiseks (Bergsten, Freeman, Lardy, Mitchell 2009).

Hiina Rahvavabariigi ja Taiwani suhted on muutunud ettevaatlikumaks ka Ameerika Ühendriigid, kes on järjest rohkem tähelepanu pööranud Ida-Aasia piirkonnas paiknevatele riikidele, sh Hiina, Taiwan, Jaapan. Ameerika Ühendriikide julgeolekupoliitilisteks eesmärkideks on Mandri-Hiina esiletõusu tasakaalustamine ning kogu Aasia regioonis oma pikaajaliste liitlaste toetamine. Teisalt on kavas rajada raketitõrjesüsteem Taiwani kaitseks, mis võib jätta jälje Hiina Rahvavabariigi-Taiwani suhetele. Mandri-Hiina võtab Ameerika Ühendriikide raketitõrjesüsteemi rajamist kui ohtu enda julgeolekule. (The U.S. Factor in Cross-Taiwan Straits Relations 1999).

Ameerika Ühendriikidele lähevad korda Taiwani kui demokraatliku riigi majanduslikud saavutused. Taiwan on mitmete arvutite ja telekommunikatsiooni komponentide tehnoloogia globaalne liider. Ameeriklased võtavad Taiwani kui olulise ja tähtsa majandusliitlasena, keda ei soovita majanduslike aspektide poolest käest lasta. Ameerika Ühendriikide ja Taiwani sõbralike suhete jätkamist näitab ka 2012. aastal liitumine USA viisanõudest loobumise programmiga. Erinevalt Hiina Rahvavabariigi kodanikest saavad Taiwani kodanikud viisavabalt Ameerika Ühendriikides olla 90 päeva (Hsu 2012). Ameerika Ühendriigid proovivad siiski Hiina ja Taiwani suhetes hoida ennast neutraalsena, näidates ühest küljest välja mõõdukat Taiwani pooldamist, kuid teisalt ka Hiina toetamist.

Taiwani toetamine Ameerika Ühendriikide poolt on välja kujunenud mitmete aastakümnete jooksul. Kui 1950ndatel toetati Taiwani eelkõige kui kommunistliku Hiina

Rahvavabariigi vaenlasena, siis 1980ndatel jätkati Taiwani demokraatliku valitsemisvormi poole pürgimist. Tänapäeval on Taiwan Ameerika Ühendriikide jaoks üks tähtsamaid liitlasi Ida-Aasia piirkonnas, sest mõlemad riigid on suured demokraatlike põhimõtete toetajad.

Tänapäevase Ameerika Ühendriikide ja Hiina Rahvavabariigi suhted on Taiwani iseseisvumise küsimuses muutunud rahumeelseks ja jäänud isegi tahaplaanile tänu Ida-Aasia piirkonnas toimuvale kiirele majanduskasvule. Taiwani iseseisvumise küsimus võib uuesti esile kerkida kahel põhjusel. Esiteks kui Hiina jõud kogu maailmas kasvab, mis suurendab Mandri-Hiina vastusseisu Taiwani iseseisvumisele. Teiseks kui Taiwan muutub majanduslikult veel tugevamaks, mis võib esile tuua mõtte kuulutada ametlikult ennast iseseisvaks rahvusriigiks (Brezezinski 1997, 184). Hiina Rahvavabariigi ametlik soov on jätkuvalt ühendada Taiwan rahumeelselt Mandri-Hiinaga. Iga jõuga ühendamise katse toob endaga kaasa Ameerika Ühendriikide ja Hiina Rahvavabariigi suhete halvenemise, vaid sisaldab ka teisi negatiivseid tagajärgi. Näiteks väliskapitali ligitõmbamine, mis seab ohtu Hiina Rahvavabariigi püüdlused piirkondlikule ülemvõimule (Brezezinski 1997, 242)

Taiwani küsimus annab Ameerika Ühendriikidele võimaluse tõsta esile ka Hiina Rahvavabariigi inimõiguste probleemi, ilma, et seda saaks nimetada sekkumiseks Hiina siseasjadesse. Ameerika Ühendriikide inimõiguste põhimõtete peale surumine aitab Mandri-Hiina ja Taiwani saare taasühinemist teoks teha, sest Hiina Rahvavabariik peab muutuma demokraatlikumaks ja jõukamaks. Ainult poliitilise korra muutumine aitab soodustada Taiwani ühinemist Hiina Rahvavabariigiga (Brezezinski 1997, 223-224).

3.2 Taiwani tänapäevane rahvusvaheline toetus

Tänapäeval järgib enamus maailma riike ja rahvusvahelisi organisatsioone Hiina Rahvavabariigi valitsuse poolt vastu võetud „Ühe Hiina poliitika“ põhimõtet, käsitledes seda kui nõuet mitte tunnistada Hiina Vabariigi (Taiwani) rahvusvahelist staatust suveräänse riigina. Hiina Vabariik samal ajal eirab „Ühe Hiina poliitikat“ ning peab ennast iseseisvaks („Teiseks Hiina“) riigiks. Hiina Vabariigil on olemas paljud riigi tunnused (territoorium, rahvas ja avalik võim). Kõige suuremaks probleemiks on vähene rahvusvaheline toetus (Otopalik 2006, 82-100).

Vähese rahvusvahelise toetuse peamiseks põhjuseks on Hiina Rahvavabariigi suurriigi staatus. Hiina Rahvavabariik on tõusev superjõud, sest Mandri-Hiina on kiiresti kasvav

majandusvõim. Hiina Rahvavabariik omab suuremat poliitilist, majanduslikku ja militaarset jõudu kui väiksem Hiina Vabariik. Hiina Rahvavabariik omab piisavalt jõudu, et mõjutada vaesemaid Ladina-Ameerika, Aafrika ja Aasia riike mitte tunnustamast Hiina Vabariiki (Otopalik 2006, 82-100).

Hiina Vabariigi rahvusvaheline toetus sõltub suuresti Hiina Rahvavabariigi vastuseisust ja teiste maailmariikide soovimatusest mitte minna tülli Mandri-Hiinaga. Hiina Rahvavabariik on ähvardanud kasutada Taiwani saare vallutamiseks sõjalist jõudu juhul kui rahvusvaheline toetus Hiina Vabariigile suureneb ja hakatakse jõulisemalt nõudma tema suveräänsust. Selline ähvardav käitumine Hiina Rahvavabariigi poolt paneb riike Hiina Vabariigi suhtes ettevaatlikumalt käituma (Otopalik 2006, 82-100). Rahvusvahelisel kogukonnal on suur roll Taiwani iseseisvumise küsimuses, sest nende toetusest ja otsustest ei sõltu ainult Taiwanis elavate inimeste tulevik, vaid ka kogu maailma julgeolek (Wen 2008).

3.2.1 Hiina Vabariiki tunnustanud riigid ning Hiina riikide välispoliitilised eesmärgid

Hiina Vabariiki on riigina ametlikult tunnustanud praegusel hetkel 22 riiki. Nendeks riikideks on väiksemad Aasia, Kesk-Ameerika, Okeania ja Aafrika riigid, kes ei mängi maailmapoliitikas suurt rolli. Näiteks võib tuua Nauru, mis on maailma väikseim sõltumatu vabariik ja samuti ka Vatikan, kes on ainukese Euroopa riigina tunnustanud Hiina Vabariiki (Diplomatic Allies 2014). Hiina Vabariigi esindused asuvad kokku veel 122 riigis (nt. Ameerika Ühendriikides, Kanadas) üle kogu maailma, mis ei ole ametlikult tunnustanud Taiwani iseseisvust (Wen 2008, 87-109).

Kesk-Ameerikast on tunnustanud Hiina Vabariigi iseseisvust Belize, Guatemala, Panama, Nicaragua, Honduras ja El Salvador, kes on veendunud Ameerika Ühendriikide liitlased Kesk-Ameerikas. Nende riikide liitlassuhteid Ameerika Ühendriikidega tõestab 2003. aastal toimunud Iraagi sõda. Belize, Guatemala, Panama, Nicaragua, Honduras ja El Salvador saatsid oma väed Iraaki ameeriklasi abistama. Ameerika Ühendriikidega liitlassuhetes olemine ei ole ainukene Hiina Vabariigi toetuse põhjus. Kesk-Ameerika riikidel on olnud Hiina Vabariigiga pikaajalised majanduslikud ja poliitilised suhted. Kariibi mere piirkonnas on Hiina Vabariigi iseseisvust tunnustanud Dominikaani Vabariik, Haiti, St. Kitts & Nevis ja St. Vincent & Grenadiinid. Nende toetus tuleneb eelkõige kahe Hiina vahelisest poliitilise

režiimi erinevusest, sest Kariibi mere piirkonnas asuvate riikide näol on tegemist kommunistliku totalitaarse maailmavaate veendunud vastastega (Erikson, Chen 2007, 69-89).

1970ndatel ja 1980ndatel asendasid paljud Lõuna-Ameerika riigid oma diplomaatilised suhted Hiina Rahvavabariigiga, näiteks Brasiilia 1974. aastal ja Uruguai 1988. aastal. Põhjuseks on Hiina Rahvavabariigi majanduslik edukus ja suure turu olemasolu, kuhu on võimalik oma kaupu eksportida. Lõuna-Ameerikas on Hiina Vabariigil diplomaatilised suhted tänase päevani säilinud ainult Paraguaiga (Erikson, Chen 2007, 69-89).

20. sajandi lõpus ja 21. sajandi alguses asendasid veel mõned üksikud riigid Hiina Vabariigi diplomaatilised suhted Hiina Rahvavabariigiga. Näiteks 1998. aastal lõpetas Lõuna-Aafrika Vabariik diplomaatilised suhted Hiina Vabariigiga. Mõlema riigi ühiseks jooneks oli rahvusvahelises isolatsioonis olemine, mis Lõuna-Aafrika Vabariigi puhul lõppes 1990ndate alguses. Taiwanile tähendas Lõuna-Aafrika Vabariigiga diplomaatiliste suhete lõppemist olulist diplomaatilist kriisi, kaotades sellega oma tähtsa Aafrika liitlase (Herman 2011, 607-634).

21. sajandi alguses lõpetasid Hiina Vabariigiga diplomaatilised suhted veel Libeeria (2003. aastal), Senegal (2005. aastal), Chad (2006. aastal), Malawi (2008. aastal) (Zhu 2013, 26) ja Gambia (2013. aastal) (Atkinson 2013). Kõikide nende riikide puhul oli oluliseks faktoriks Hiina Rahvavabariigi rolli tähtsus maailmapoliitikas, keda ei saanud enam eirata (Zhu 2013). Hiina Vabariik on säilitanud diplomaatilised suhted järgmiste Aafrika riikidega: Svaasimaa, Burkina Faso, Sao Tome ja Principe (Herman 2011, 607-634).

Need riigid, kes on Hiina Vabariigi iseseisvust tunnustanud, näevad Taiwanis head majanduslikku eeskujut ja toetajat. Hiina Vabariigis on hästi arenenud põllumajandus ja kalandus, kuid riik on tuntust kogunud ka nii IT kui nanotehnoloogia võimaluste uurimise ja tööstusliku rakendamise tõttu. Hiina Vabariigis tegeletakse nanoelektronika komponentide valmistamisega, mida kasutatakse arvutite protsessorites. Taiwanis tuntakse viimaste aastakümnete kiire ja eduka majandusarengu tõttu ühena nn. Aasia tiigritest. (Ibid.).

Hiina Vabariik on olnud Kesk-Ameerikas mitmete katastroofide korral üks suurimaid rahalisi abistajaid. Rahalised investeeringud on Hiina Vabariigi üks paljudest diplomaatilistest vahenditest saavutada endale rahvusvahelist toetust. Hiina Vabariik on suurim finantsdoonor sellise väikeriigi jaoks nagu St. Kitts & Nevis. Rahalised investeeringud aitavad parandada Hiina Vabariigi kuvandit ning annavad võimaluse ennast reklaamida eduka riigina (Ibid.).

Vabakaubanduslepingute sõlmimine partnerriikidega on järgmine oluline diplomaatiline vahend Hiina Vabariigi välispoliitikas. Hiina Vabariik omab vabakaubanduslepingut Panamaga, El Salvadoriga, Hondurasega ja Guatemalaga. Vabakaubanduslepingud aitavad Hiina Vabariigil vähendada kaubanduslikku sõltuvust Hiina Rahvavabariigist ning pääseda ka muudele turgudele lähemale. Samuti annavad vabakaubanduslepingud kindluse diplomaatiliste suhete jätkamiseks (Erikson, Chen 2007, 69-89).

Hiina Rahvavabariigi eesmärgiks on isoleerida Hiina Vabariik rahvusvaheliselt. Üheks isoleerimise vahendiks on investeerimise strateegia, mida pakutakse väiksematele ja vaesematele riikidele. Näiteks pakkus Hiina Rahvavabariik 2003. aastal Naurule, kus elab alla 14 000 inimese, 100 miljonit dollarit abiraha, ainult selle eest, et Nauru jätkaks Hiina Rahvavabariigi tunnustamist. Nauru on tunnustanud Taiwanit 1980-2002. aastatel ja alates 2005. aastast kuni tänapäevani. Teiseks isoleerimise vahendiks on diplomaatiliste suhete lõpetamine nende riikidega, kes otsustavad tunnustada Hiina Vabariigi iseseisvust (Rich 2009, 159-188).

Teiste riikide välispoliitika sõltub riiklikest huvidest, mille tõttu paljudele Aafrika ja Lõuna-Ameerika riikidele tundub Hiina Rahvavabariik atraktiivsemana kui seda on Ameerika Ühendriigid või Euroopa Liit. Hiina Rahvavabariik on olnud majanduslikult stabiilne, mida tõestab Mandri-Hiina iga aastane märkimisväärne majanduskasv (2001-2010 igal aastal keskmiselt 10,5%, millega ületas kõigi G7 majanduskasvu ühtekokku). Samal ajal kui Ameerika Ühendriigid ja Euroopa Liit on tegelenud majanduskriisi tagajärgede parandamisega, on Hiina Rahvavabariik jäänud kriisist üsnagi puutumata. Samuti on paljud Lõuna-Ameerika riigid Ameerika Ühendriikide vastased, eriti Brasiilia, Peruu, Argentiina ja Tšiili, kes on skeptilised ameeriklaste poliitiliste kavatsuste suhtes. Hiina Rahvavabariik omab Hiina Vabariigi ees globaalsemat visiooni, mida tahetakse Lõuna-Ameerika ja Aafrika regioonis saavutada, milleks on tõhus ja sujuv kaubavahetus (Erikson, Chen 2007, 69-89).

3.2.2 Rahvusvahelised organisatsioonid

Diplomaatiliste suhete loomine teiste riikidega pole Hiina Vabariigi ainukene võimalus oma rahvusvahelise toetuse suurendamiseks. Kuigi Hiina Vabariik ei ole Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni liikmesriik, kuulub Taiwan siiski paljudesse valitustevahelistesse

organisatsioonidesse. Neist suurimad on Maailma Kaubandusorganisatsioon WTO (Taiwan liitus organisatsiooniga 2002. aastal), Aasia Arengupank (1966. aastal) ning APEC (Aasia ja Vaikse ookeani Majanduskoostöö) (1991. aastal). Hiina Vabariigi välisministeeriumi andmete põhjal kuulub Hiina Vabariik tänapäeval 31 erinevatesse valitustevahelistesse organisatsioonidesse (Full Member 2014).

Hiina Rahvavabariik üritab takistada Hiina Vabariiki riikide diplomaatiliste suhete loomist teiste riikidega ning samuti Hiina Rahvavabariigi vastuseisu tõttu ei saa Hiina Vabariik liituda suuremate ja tähtsamate rahvusvaheliste organisatsioonidega, nagu Ühinenud Rahvaste Organisatsioon (Otopalik 2006, 82-100).

Rahvusvahelised organisatsioonid annavad Hiina Vabariigile võimaluse parandada oma *de facto* staatust ning rahvusvahelist tunnustust. Rahvusvahelised organisatsioonid aitavad Hiina Vabariigil tugevdada sõprussuhteid teiste riikidega, sealhulgas ka Hiina Rahvavabariigiga. Tänu Hiina Vabariigi liitumisele Maailma Kaubandusorganisatsiooniga on kahe Hiina riigi omavahelised suhted muutunud rahumeelsemaks.

4. ÜRO SEISUKOHT TAIWANI KÜSIMUSES

Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni kuuluvate liikmete näol on tegemist suveräänsete riikidega, kuhu võivad ainult riigid taotleda ÜRO liikmesriigi saamiseks. Ainukesena rahvusvahelise kogukonna poolt tunnustatud riigina ei kuulu ÜRO-sse üksnes Vatikan (Harris 2010, 92). Tänapäeval kuulub ÜRO-sse 193 riiki (Member States of the United Nations 2014).

Tänapäeval on tunnustatud mikroriike, kuid suurema rahvaarvuga riiklike moodustusi on jäetud tunnustamata. Näiteks Nauru, mis on alates 1999. aastast alates ÜRO liikmesriik, on väike saar Vaikse ookeani lõunaosas (Member States of the United Nations 2014). Naurus elab umbes 10 000 inimest ning mille riigi territoorium on ainult 21 ruutkilomeetrit, on paljude riikide poolt tunnustatud suveräänne riik (Nauru Profile 2013). Seevastu Taiwan, kus elab üle 22 miljoni inimese, on ainult tunnustatud 22 riigi poolt ning pole ÜRO liikmesriik. Samuti pole rahvusvahelise kogukonna poolt tunnustatud selliseid riike nagu Lõuna-Osseetiat ja Abhaasiat, mida on teinud ainult Venemaa, Nikaraagua, Venetsueela, Nauru, Tuvalu ja Vanuatu (on tunnustanud ainult Abhaasiat) (Fabry 2012, 661-676). Kosovot on omakorda tunnustanud mitmed riigid, sealhulgas Ameerika Ühendriigid ja mitmed Lääne suurriigid, kuid seda pole teinud Venemaa. Kosovo kuulub erinevalt Osseetiast ja Abhaasiast ÜRO-sse (Çali 2010, 192).

Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni tegevuse aluseks on ÜRO põhikiri ehk harta. Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni hartas on kindlaks määratud ka ÜRO ja mitte-liikmete omavaheline suhe. Hartas on kindlaks määratud, et Taiwani näol on tegemist poolriigiga, kes ei ole (veel) kuulutanud välja iseseisvust. Taiwan on ainuke omalaadne poolriiklik moodustis, kes pole veel suutnud iseseisvust välja kuulutada (Simma, Khan, Nolte, Paulus 2012, 258).

1980ndatel toimus Hiina Vabariigis demokratiseerumise protsess ning 1992. aastal sai Taiwanist demokraatlik riik, mis on tänapäeval eeskujuks paljudele uutele riikidele, kes on võtnud demokraatia suuna. Veel 1992. aastal arvasid paljud rahvusvaheliste suhete eksperdid, et Hiina Vabariiki tuleks tunnustada ja ÜRO liikmesriigiks võtta. Paljude riikide ja rahvusvaheliste organisatsioonide eesmärgiks on just edendada demokraatiat ning seda ka Taiwan on teinud (Chan 2009, 455-492).

Taiwan on proovinud kaks korda taasliituda ÜRO-ga, nii Taiwani ja Hiina Vabariigi nime all. Esimene kord oli 1993. aastal ja teine 2007. aastal, mõlemad kutsed lükati ÜRO

Peaassamblee poolt tagasi ning ÜRO Julgeolekunõukogus ei võetud seda isegi arutellu. Põhjuseks olid vastuolulised erinevused Hiina Rahvavabariigiga, mis ei lase ÜRO-l vastu võtta Taiwani kutset. Oluliseks puuduseks on ka see, et ainult riigid võivad taotleda ÜRO liikmesriigiks saamist, kuid rahvusvahelise kogukonna arvates ei ole Taiwan riik (Sikka, Khan, Nolte, Paulus 2012, 345).

4.1 Taiwani tänapäevane riiklik staatus

Hiina Vabariik ehk Taiwan on *de facto* tunnustatud riik, mida kasutatakse juhul, kui riik või selle legitiimne võim (valitsus) on pikemas perspektiivis osutunud eluvõimeliseks ja jätkusuutlikuks. *De facto* tunnustamisele võib järgneda *de jure* tunnustamine, kui tunnustav riik näeb, et tunnustatud riik on püsiv (Kiviorg jt. 2010, 71). Rahvusvaheliste õiguse spetsialistide seas valitseb Taiwani praeguse õigusliku seisundi kohta 3 erinevat arusaama: 1) Taiwan on osa Hiina Rahvavabariigist 2) Taiwan on eraldiseisev ja sõltumatu riik 3) Taiwan on *de facto* riik, mis ei oma riigina täielikku rahvusvahelist õigusliku seisundit (Wen 2008, 87-109).

Taiwani poliitilised liidrid on tänapäeval väljendanud oma seisukohti riigi iseseisvusest julgelt ja otsekohaselt. Näiteks nad väidavad, et Hiina Vabariigi ja Hiina Rahvavabariigi suhete näol on tegemist kahe suveräänse riigi suhetega. Samuti pole Taiwanil põhjust välja kuulutada iseseisvust, sest Hiina Vabariik on olnud suveräänne riik alates selle loomisest ehk 1912. aastast (Jaques 2002).

Taiwani saare kuulumist hiina rahvuslastele tõestab 1951. aastal sõlmitud San Francisco rahuleping, mis alates 1895. aastast kuni 1945. aastani kuulus tegelikult jaapanlastele. Peale II Maailmasõja lõppu saatis Chiang Kai-shek küll oma väed Taiwani saarele, kuid ei pälvinud sellega rahvusvahelist tunnustust. Alles 1951. aastal anti Taiwani saar San Francisco Rahulepingu alusel üle Hiina Vabariigi valitsusele, kes sõlmisid jaapanlastega vastava rahulepingu. Rahulepingu sõlmimine hiina rahvuslaste ja jaapanlaste vahel kinnitab, et Taiwani saar kuulub ametlikult Hiina Vabariigile mitte Hiina Rahvavabariigile (Lu 2005, 42-44).

Hiina Vabariigi kui suveräänse riigi eksisteerimist tõestab toimiv põhiseadus. Hiina Vabariigi praegune põhiseadus võeti omaks 25. detsembril 1946. aastal ning jõustus 25. detsembril 1947. aastal. Tänapäeval pole praegune Hiina Vabariigi põhiseadus ajakohane,

mille tõttu on vaja vastu võtta uus konstitutsioon. Hiina Vabariigi põhiseadus oli 1946. aastal moodustatud 450 miljonile inimesele ja 34 provintsile. Täna sel päeval jääb see Taiwanis saarel elavale 23 miljonile inimesele ebakohaseks. Mitmete aastate jooksul on siiski Taiwanis viidud ellu reforme ja muudetud põhiseadust, vaatamata Hiina Rahvavabariigi pidevatele ähvardustele (Lu 2005, 42-44).

Kuomintangi Partei, kes juhtis Taiwanis alates 1949. aastast kuni 1990ndate alguseni, kaotas 1980ndate lõpus usu Mandri-Hiina tagasi võitmiseks. Seega 1991. aastal loobuti lõplikult ainsa Hiina riigi rollist, sest Mandri-Hiina tagasi nõudmine Hiina Vabariigi valdustesse tundus võimatu ettevõtmisena (Chow 2002, 56). 1991. aastal teatas Taiwanis valitsus, et enam ei pretendeeri Mandri-Hiinale, vaid ainult Taiwanis saarele ja selle ümbrusesse kuuluvatele väikestele saartele (Wen 2008, 87-109). Tänapäeval pretendeeribki Hiina Vabariik ainult Taiwanis saarele ja selle lähiümbruses olevatele saartele, mida siiski pole sisse viidud põhiseadusesse (The Constitution of the Republic of China 2014).

Rahvusvahelise õiguse alusel peaks Taiwanis näol tegemist olema suveräänse riigiga, kuid Taiwan pole kuulutanud ennast iseseisvaks riigiks tänu Hiina Rahvavabariigi tugevale vastuseisule. Kui Taiwan peaks kuulutama ennast iseseisvaks või kuulutama välja referendumini uue põhiseaduse koostamiseks, siis on Hiina Rahvavabariik lubanud sekkuda sõjaliselt Hiina Vabariiki.

Maailmas on Taiwanis sarnaseid „tunnustama riike“ palju, mis tekitavad kogu rahvusvahelisele kogukonnale palju probleeme. Näiteks Põhja-Küpros, Abhaasia, Lõuna-Osseetia, Kosovo, keda tunnustavad kas üks riik, paar riiki või Kosovo puhul isegi suur hulk riike. Taiwanis praeguse riigi staatusega sarnanevad tänapäeval kõige rohkem Lääne-Sahara ehk Sahara Araabia Demokraatlik Vabariik ja Palestiina, sest neid poolriiklike moodustusi on tunnustanud arvestatav arv teisi riike, mille seas pole ühtegi arvestatavat suurriiki (välja arvatud Palestiina puhul Venemaa ja Hiina Rahvavabariik).

4.1.1 Lääne-Sahara võrdlus Taiwaniga

Lääne-Sahara ehk Sahara Araabia Demokraatlik Vabariik on osalise tunnustusega riik. Lääne-Sahara oli kuni 1975. aastani endine Hispaania koloniaalriik, mille annekteeris omalt poolt Maroko. 1973. aastal algatas Polisario rinne sõja Hispaania vastu, et rajada iseseisev Lääne-Sahara riik. Mauritania ja Maroko olid need kaks riiki, kes soovisid Lääne-Sahara

valdusi enda territooriumiga liita, sest seal arvatakse olevat naftat. 1975. aastal jagati Lääne-Sahara territoorium Maroko ja Mauritaania vahel ära, kuid 1976. aastal lõi Polisario rinne Sahara Araabia Demokraatliku Vabariigi. 1978. aastal sõlmis Mauritaania Polisario rindega vaherahu ning tagastas enda poolt allutatud valdused Lääne-Sahara valitsusele. Maroko omakorda vallutas kiiresti Mauritaania tagastatud valdused, mille tulemusel algas Polisario rinde ja Maroko vägede vahel sõda. 1991. aastal sõlmiti kahe osapoolle vahel rahu. Maroko lasi ehitada ka müürid, mis hõlmavad kolm neljandikku Lääne-Sahara territooriumist (Morocco Country Review 2012, 81-86).

Peale 1991. aastat on otsitud erinevaid lahendusi Lääne-Sahara riigi probleemi lahendamiseks. Samal aasta loodi Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni poolt ÜRO missioon Lääne-Sahara referendumi jaoks (The United Nations Mission for the Referendum in Western Sahara (MINURSO)), kelle eesmärgiks oli korraldada Lääne-Sahara territooriumil iseseisvuse referendum. Kahjuks pole mitmete aastate jooksul suudetud korraldada referendumit, mis sobiks mõlemale osapoolle. Tänapäeval paikneb Sahara Araabia Demokraatliku Vabariigi valitsus Alžeerias, kes toetab tugevalt Lääne-Sahara iseseisvust. Alates 1991. aastast on toimunud kahe osapoolle vahel ka väiksemaid sõjalisi konflikte, mille tulemusel on inimesi hukkunud ning paljud põgenenud Alžeerias olevatesse paguluslaagritesse (Morocco Country Review 2012, 81-86).

Tänapäeval on Lääne-Sahara kõige sarnasem riiklik moodustis Taiwani riigiga. Nii Taiwani kui ka Lääne-Sahara riigi üheks sarnasuseks on võõra võimu alla kuulumine. Taiwani saar kuulub Hiina Rahvavabariigi ja Lääne-Sahara territoorium Maroko koosseisu. Taiwani ja Lääne-Sahara riike on osaliselt tunnustatud. Mõlemate piirkondade välispoliitilised tegevused on laialdaselt piiratud võõrvõimu poolt. Lisaks asuvad mõlemad riigid vähese rahvusvahelise toetuse tõttu diplomaatilises isolatsioonis.

Taiwani ja Lääne-Sahara iseseisvumise probleemi lahenduseks oleks mõlema osapoolte vahel kõneluste alustamine. Taiwani küsimuses peavad dialoogi omavahel Hiina Kommunistlik Partei ja Taiwani valitsus. Lääne-Sahara küsimuses peavad kõnelusi omavahel Sahara Araabia Demokraatliku Vabariigi, Maroko ja Alžeeria valitsused.

Nii Hiina Rahvavabariik kui ka Maroko on vaidlust tekitatavatele aladele pakkunud lahenduseks autonoomse piirkonna loomist. Põhiseaduslikule põhimõtetele, seadusandlikule valikule või poliitilisele tavale toetudes jääks Taiwani saarele osaline iseseisvus. Lääne-Sahara territooriumi puhul on üheks kõige paremaks lahenduseks „Sahara Autonoomse

Regiooni“ loomine Maroko koosseisus, mille loomine tagab suurema iseseisvuse Lääne-Sahara valitsusele (Spector 2011, 109-135).

Erinevalt Taiwanis iseseisvumise probleemist on Sahara Araabia Demokraatliku Vabariigi iseseisvumise küsimuse lahendamine kõvasti lihtsam. Taiwanis suveräänse riigi loomist takistab maailma suurim riik, kellel on tähtis roll nii maailmapoliitikas kui majanduses. Maroko omakorda, kelle valduses on hetkel osa Lääne-Sahara territooriumist, ei ole nii tähtis riik maailmas, kuid on ülioluline tegutseja Põhja-Aafrika piirkonnas. Rahvusvahelise kogukonna surve all on lihtsam survestada Maroko valitsust loobuma Lääne-Sahara territooriumist kui Hiina Rahvavabariiki Taiwanis saare küsimuses. Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni ja Aafrika Liidu näol on võimalik kehtestada Maroko valitsusele vastavaid majanduslikke sanktsioone. Erinevalt Marokost kuulub Lääne-Sahara Aafrika Liitu, kus tal on võimalik nõuda teiste Aafrika riikide toetust.

Kui Taiwan ja Lääne-Sahara peaksid iseseisvuse saavutama, siis pole nende suveräänse riigi staatuse säilitamine lihtne. Esiteks mõlemad riigid asuvad geograafiliselt väga halvas kohas. Taiwanis saar asub suure ja võimsa Hiina Rahvavabariigi all, kelle arvates on saar tähtis Mandri-Hiina julgeoleku jaoks. Lääne-Sahara territooriumi naabriteks on ambitsioonikad riigid. Alžeeria näeb Lääne-Sahara riigis hea liitlast, kelle kaudu saaks vähendada Maroko mõjuvõimu piirkonnas. Maroko soovib täielikult vallutada Lääne-Sahara, et sellega tõestada oma võimsust ja tähtsust Põhja-Aafrikas. Sahara Araabia Demokraatlik Vabariik erinevalt Taiwanist, kes on majanduslikke näitajate poolest rikas riik, oleks iseseisvumise loomisel nõrk ja vaene riik. Lääne-Sahara territooriumil on limiteeritud ressursse (kalad ja fosforvähend) ning inimesed, kes seal elavad, võivad põhjustada uue Somaalia sarnase „lähikukkunud“ riigi (Saidy 2011, 86-92).

4.1.2 Palestiina Omavalitsuse võrdlus Taiwaniga

Järgmine poolriiklik moodustis maailmas on Palestiina Omavalitsus, mis on piiratud tegutsemisõigusega üksus Lähis-Idas (Palestiina kahepoolsed suhted 2013). Palestiina riigi loomist takistab tema naaberriik Iisrael, kes soovib palestiinlaste territooriumit endale allutada. Sõjalised konfliktid on toimunud seal mitmeid aastakümneid, mille peamiseks põhjuseks on religioossed erinevused araablaste ja juutide vahel. Konkreetset lahendust pole

veel tänapäevani leitud. Kahe riigi lahenduseks peaks olema üks riik juutidele, teine riik araablastele (Mikser 2010).

Juutide ja araablaste esimesed konfliktid hakkasid tekkima 19. sajandi viimasel veerandil kui juudid hakkasid tänu sionistlikule liikumistele rändama Palestiinasse. Esimeses Maailmasõjas vallutas Briti vägi Türgilt kogu Palestiina ning kes soodustas juba enne Teist Maailmasõda juutide rahvusliku kodu asutamist Palestiinas. Briti koloniaalpoliitika Palestiina suhtes rajanes koostööl sionistidega, mis päädis lõpuks juutide omavalitsuse loomisega ning juutide sisserände korraldamisega. Araablaste ja juutide tugevnevate vastuolude pärast prooviti leida lahendus araablaste ja juutide vahel. 1947 otsustas ÜRO Peaassamblee jaotada Palestiina juutide ja araablaste riigiks, säilitada nende riikide majanduslik liit ja eraldada Jeruusalemm omaette rahvusvaheliseks üksuseks. 1948. aastal loodi Iisraeli riik, millele järgnes kohe Araabia-Israeli sõda. Iisraellased hõivasid sõja tulemusena osa Palestiina ida poolsest territooriumist ning ülejäänud osad liideti Jordaaniaga. Palestiina araablaste vastupanurühmad ühinesid Palestiina Vabastusorganisatsiooniks, mis on juhtinud võitlust Palestiina araabia riigi rajamise eest kuni tänapäevani (Palestiina 2013).

Alates 1980ndate lõpust on toimunud kaks araablaste ülestõus juutide okupatsiooni vastu. Esimene neist oli 1987. aastal ja teine 2000. aastal. 1988. aastal kuulutas Palestiina end iseseisvaks ning 1993. aastal lepiti kokku (Oslo kokkulepped), et Iisraeli vägi lahkub Gazast ja Läänekaldalt ning luuakse Palestiina Omavalitsus. Kuni tänapäevani toimub iisraellaste ja palestiinlaste vahel mitmeid sõjalisi konflikte, mis lükkab edasi probleemi lahenduse. Tänapäeva Palestiina koosseisu kuuluvad Gaza tsoon ja Jordani läänekallas (Palestiina 2013).

Palestiina Omavalitsus täidab kõik riigi tunnused, võttes arvesse Montevideo konventsioonis olevad riigiks olemiseks vajalikud kriteeriumid. Palestiinal on olemas alaline elanikkond, mis on etniliselt homogeenne ehk ühtlane, määratletud territoorium, isegi kui tema praegune riigipiir on selgitamata. Enne 1948. aastat oli Palestiina territoorium määratletud, mis piirnes põhjas Liibanoniga, idas Süüria ja Transjordaaniaga, lõunas Egiptusega ja läänes Vahemerega. Palestiina omab ka õigust astuda suhetesse teiste riikidega. Maailmas olevad riigid on üles näidanud valmisolekut võtma Palestiinat kui suveräänset riiki (Quigley 2010, 209-211). 2012. aastal hääletas ÜRO Peaassamblee Palestiina ÜRO vaatlejariigiks (138 poolt, 9 vastu ja 41 erapooletut häält) (Charbonneau 2012). Tänapäeval on Palestiina riiki tunnustanud 134 riiki (Map: Palestine Recognized by Two More Countries 2013). Palestiina Omavalitsuse kõige suuremaks probleemiks peetakse valitsuse olemasolu ja

juhtimist. Kuigi Palestiina omab kõiki valitsuse institutsioone, ei suuda need institutsioonid tagada kontrolli kogu oma territooriumi üle. Paljude rahvusvaheliste suhete ekspertide arvates loetakse ka vähese valitsuse kontrolli alla kuuluvaid territooriumeid riikideks (Quigley 2010, 213, 218).

Võrreldes Palestiina Omavalitsust Taiwaniga, siis mõlemad omavad mingil määral kõiki riigi tunnuseid. Palestiinal on olemas märkimisväärne rahvusvaheline toetus, keda toetavad ka suurriigid nagu Venemaa ja Hiina Rahvavabariik, kuid mitte Iisraeli peamine liitlane Ameerika Ühendriigid. Taiwan kui suveräänse riigina ei toeta mitte ükski suur riik, kuid omab mitte-ametlikke suhteid paljude Lääne riikidega. Palestiinal on probleem valitsusega, kes ei oma kontrolli kogu oma territooriumi üle, kelle tegevust piirab eelkõige Iisraeli valitsus. Juudid omavad paremat ja suuremat sõjavarustust, mis annab selge eelise araablaste ees. Palestiina ja Iisrael toimivad konfliktis peaaegu võrdsete osapooltena kui võrrelda näiteks Hiina Rahvavabariigi selgeid eeliseid Taiwanis ees.

Palestiina Omavalitsuse muutumine täieõiguslikuks riigiks oleneb Iisraeli käitumisest tulevikus, kas nad soovivad lahendada juutide ja araablaste vahelised erimeelsused ning kuidas saavad mõlemad rahvad „seljad vastamisi“ rahumeelselt edasi elada. Üheks võimalikuks lahendiks oleks kahe riigi loomine, kuid selleni jõudmine on väga keeruline. Mitte ükski osapool pole tänapäeval nõus usaldama teist osapoolt, sest kogu piirkonnas on õhus vaen ja vägivald.

Nii Lääne-Sahara, Taiwan ja Palestiina on kõik poolriiklikud moodustised, mõnel moodustisel on kergem iseseisvust saavutada, teisel aga raskem. Kõigi kolme piirkonna tegevus on piiratud võõrvõimu poolt, kas siis rahvusvahelisel või siseriiklikul tasandil. Taiwanil on tänapäevane olukord kõige rahulikum, sest antud piirkonnas ei toimu mingit sõjategevust, kuid Hiina Rahvavabariigi tõttu on tal ka raske kuulutada välja ennast iseseisvaks riigiks.

5. TAIWANI ISESEISVUMISE PROBLEEMI VÕIMALIKUD LAHENDUSED

Taiwani iseseisvumise probleemi lahendamine on väga keeruline ning pikaajaline protsess, mis tegelikult juba praegust halvas või heas mõttes aset leiab. Halvas mõttes sellepärast, et Taiwani ja Hiina Rahvavabariigi majanduslikud suhete tihenemine on viinud esimese üha rohkem Mandri-Hiinale lähemale. Heas mõttes sellepärast, et kahe Hiina riigi vahel pole toimunud ühtegi pikaajalist sõjalist konflikti ning tänapäeval lahendatakse probleeme läbi omavahelise dialoogi.

Taiwan väikse riigina ei saa nõuda ega suurt midagi teha oma iseseisvumise probleemi lahendamiseks. Taiwan on käitunud Hiina Rahvavabariigiga suheldes targalt ja hoolikalt, et mitte oma käitumistega pahandada Mandri-Hiinat. Taiwanlased on saanud mitmesse rahvusvahelistesse organisatsioonidesse, mis on enamasti seotud majandusega, mitte poliitikaga. Samuti on suudetud alates Hiina kodusõja lõppemisest säilitada nõ. siseriiklik iseseisvus, kuhu pole Hiina Rahvavabariik sekkunud. Näiteks on Taiwanis mitmeid aastaid korraldatud demokraatlikke valimisi ning piirkonda juhib demokraatlik valitsus.

Taiwani iseseisvumise probleemi saab lahendada rahvusvaheline kogukond, kes peaks avaldama survet Hiina Rahvavabariigile. Surve peab olema selline, mis ei põhjustaks sõja kahe Hiina riigi vahel ega ei oleks ka liiga leebe, tähtis on survet tasakaalus hoida. Tänapäeval ei lahendata probleeme enam sõjalise jõuga, vaid rahvusvahelise õiguse ja diplomaatia abil. Kogu rahvusvaheline kogukond peaks viima mõlemad pooled läbirääkimislaua taha, et alustada mingisuguseid kõnelusi Taiwani iseseisvumise probleemi lahendamiseks.

Samas mitte ja vähem demokraatlikud riigid, nagu Venemaa ja väiksemad riigid, jäävad toetama Pekingit ning Lääne riikide jaoks on Hiina Rahvavabariik nii majandusliku, sõjalise ja poliitilise poole pealt väga tugev riik, et sekkuda Hiina siseasjadesse. Rahvusvaheline kogukond saab ainult tagada Taiwani iseseisvuse küsimuse rahumeelse lahendamise ja teha Hiina Rahvavabariigile selgeks, et vägivalla kasutamise tagajärjed on halvad (Rootsi Hiina ja Taiwani suhete analüütik).

Rahvusvaheline kogukond peaks toetama sellist kontseptsiooni, et Taiwan ja Hiina lepiksid kokku mingisugusteski ühistes edasi liikumistes. Sinna kindlasti ei kuulu Taiwani iseseisvumise tunnustamine, aga Hiina võiks aktsepteerida Taiwani praegust *status quo*-d. Selle tulemusena võiks moodustada Pekingi-Taiwani ühisvalitsuse, mis oleks vormiliselt ühe

riigivalitsus, aga erinevates kohtades. Hiina Rahvavabariigis oleks võimul praegune valitsus ja Taiwanis teine. Ühisvalitsuse moodustamisega võetakse maha pinge, et Hiinal kaob ära hirm, et Taiwan proovib eralduda ja Taiwanil kaob ära hirm, et Hiina proovib teda rünnata (Nutt 2014).

Taiwani iseseisvumine suveräänse riigina tundub tänapäeva maailmas olevat ebareaalne ettevõtmine, sest ükski riik maailmas ei soovi oma territooriumist loovutada mitte ühtki saart ega maa-ala. Näiteks Taiwani saare puhul saab võrrelda Lääne-Sahara territooriumit, kus samuti kohalikud inimesed nõuavad iseseisvust, kuid vaidlust tekitavat piirkonda peab enda omaks Maroko. Riikidele, kes territooriumit haldavad või endale nõuavad, ei lähe isegi korda see kui vaidlusttekitav piirkond on maavarade poolest vaene. Enamasti annab suurema territooriumi valdamine eelise julgeoleku küsimuses, näidates riiki vaidluste tekitava piirkonnas mõjukana.

Kõige kiirem lahendus Taiwani iseseisvumise probleemi lahendamiseks oleks saare minemine Hiina Rahvavabariigi koosseisu, mis tooks endaga kaasa suure autonoomsuse. Hiina Rahvavabariigi valitsus on ametlikult Taiwani ühinemisel lubanud, et Taiwan muutub erihalduspiirkonnaks ning omab suurt autonoomiat erinevalt teistest Hiinas olevatest provintsidest. Taiwanile jääks haldus- ja seadusandliku võimuga sõltumatu kohtusüsteem ja õiguse mõistmine. Samuti jääks iseseisev otsuste tegemine parteiliste, poliitiliste, sõjaliste, majandus- ja rahandusküsimustes. Taiwan võib säilitada oma väeüksused, Mandri-Hiina ei läheta oma sõjalist või administratiivset personali saarele. Taiwanile jääks õigus sõlmida lääneriikidega kaubandus- ja kultuuriga seonduvaid lepinguid (Chan 2009, 455-492).

Taiwani iseseisvuse probleemi lahendamiseks on veel mitmeid variante välja pakutud. Esimeseks võimaluseks oleks moodustada suur ja ühtne Hiina suveräänne riik, kes võimaldaks osa haldusjaotustele garanteerida autonoomsuse. Põhiseaduslikule põhimõtetele, seadusandlikule valikule või poliitilisele tavale toetudes jääks mõningatele piirkondadele, nagu näiteks Taiwani saarele, osaline iseseisvus. See mudel sobib hästi Hiina Rahvavabariigile, kelle poolt on loodud mudel „üks riik, kaks süsteemi“. Selline mudel on kooskõlas Hiina Rahvavabariigi põhiseadusliku teooriaga ja poliitilise doktriiniga. Ühtse suveräänse Hiina riigi moodustamise tagajärjel poleks Taiwan enam rahvusvahelise õiguste järgi suveräänne riik (Lisle 2002, 733).

Praegune Taiwani president Ma Ying-jeou ja tema administratsioon on hakanud üha rohkem toetama oma valitsemisajal „ühe Hiina poliitikat“ ja nägema Taiwani saart osa Hiina

provintina. Eelkõige on selline mõtte toetus pälvinud julgeoleku kaalutustel, mis vähendaks Taiwani vastu suunatud rakettide vähendamist Hiina Rahvavabariigi poole pealt (Lowther 2012). „Ühe riigi ja kahe süsteemi“ mudel võib isegi Taiwani puhul olla aktsepteeritav, mida rakendati ka Hongkongi ja Macau puhul. Kuigi „Ühe Hiina poliitika“ toetamine Taiwanis elavate inimeste puhul on äärmiselt ebapopulaarne, siis näitab Ma Ying-jeou taasvalimine Taiwani presidendiks tema ideede ja tegevuste järgjärgulist toetamist.

Kõige paremaks variandiks oleks Taiwanile autonoomia andmine ning ühtse Hiina riigi moodustamine. Autonoomia peab olema selline, millega Taiwan rahul oleks. Hiina Vabariik meenutab sel juhul rahvusriigi mudelit, mis tegutseb piiratud autonoomiaga. Hiina Rahvavabariik saab omakorda Taiwani autonoomia puhul peale suruda oma nõudmisi, mis puudutavad eelkõige Taiwani poliitilist igapäeva elu. Hiina Kommunistlik Partei saab lubada Taiwanile ainult siis spetsiaalset autonoomiat, kui ta ühineb Hiina Rahvavabariigiga. Mandri-Hiinal on õigus kasutada sel juhul ka Taiwani saarel sõjalist jõudu oma territooriumi tervikliku säilitamiseks.

Kui Hiina Rahvavabariik peaks ründama Taiwani saart, siis see läheb vastuollu ÜRO hartaga. Taiwani saart hakatakse kaitsma kollektiivse enesekaitse klausli alusel ning oma abi pakuksid kogu rahvusvahelise kogukond ja Ameerika Ühendriigid, kes on selle kohustuse võtnud 1979. aastal sõlmitud lepinguga. Üheks võimalikuks lahenduseks oleks Taiwani taasühinemine Hiina Rahvavabariigiga ning seda ainult ühel tingimusel, kui rahvusvahelise kontrolli all järgitakse vabasid ja ausaid valimisi ühinenud Hiina puhul. See oleks ainuõige lahendus hoida globaalselt julgeolekut ja stabiilsust (Wen 2008, 87-109).

KOKKUVÕTE

Taiwani iseseisvumise probleem on pärast Hiina kodusõja lõppemist olnud üheks suurimaks murekohaks Hiina Rahvavabariigi ja Hiina Vabariigi vahelistes suhetes. Tänapäeval on kahe Hiina riigi vahelised suhted võrreldes varasemate perioodidega suhteliselt rahumeelsed ja sõbralikud, kuid siiski ei suudeta leppida kokku Taiwani iseseisvumise küsimuses. Läbi riigi tunnuste analüüsi oli võimalik uurida Hiina Vabariigi (Taiwani) kui suveräänse riigi staatust ning leida faktoreid, mis takistavad Taiwanil täieõiguslikult iseseisvuda.

Antud tööle andis uurimuse alguses esitatud klassikaline realism teoreetilise raamistiku, mis aitas selgitada Hiina Rahvavabariigi käitumist rahvusvahelistes suhetes. Paljud suurriigid järgivad samuti klassikalise realismi põhimõtteid, toetades väiksema Taiwani asemel suuremat ja mõjukamat Hiina Rahvavabariiki. Riigi huvides on hoida ja säilitada diplomaatilisi suhteid Hiina Rahvavabariigiga, sest majanduslikke näitajate ja suure turu tõttu saab oma kodumaist kaupu eksportida just Mandri-Hiinasse.

Käesolev bakalaureusetöö määratleb võimalikke Taiwani iseseisvumist takistavaid faktoreid seoses Hiina Rahvavabariigi tugeva vastuseisu tõttu. Eesmärgiks oli uurida hüpoteeside paikapidavust, millest üks väidab, et Taiwani iseseisvumise probleemid on seotud märkimisväärse rahvusvahelise toetuse puudumise tõttu. Teine hüpotees väidab, et Taiwani vähese rahvusvahelise toetuse probleemid on põhjustatud algselt selliste suurriikide poolt nagu Ameerika Ühendriigid ja Prantsusmaa, mitte Taiwani enda poolt. Kolmas hüpotees väidab, et parimaks Taiwani iseseisvuse probleemi lahenduseks oleks Taiwanile suure autonoomia andmine Hiina Rahvavabariigi koosseisus.

Käesoleva uurimustöö uuritud etapid andsid vastuse hüpoteesist kerkivatele küsimustele - millised faktorid takistavad Hiina Vabariigil iseseisvuda, kas Hiina Vabariik on ikkagi suveräänne riik ning millised oleksid Taiwani iseseisvumise probleemi lahendused. Lisaks veel kuidas käsitleb Ühinenud Rahvaste Organisatsioon Taiwani tänapäevast riigi staatust toetudes rahvusvahelisele õigusele.

Selleks, et lugeja mõistaks, kuidas kujunes Hiina Vabariigi iseseisvumise probleem ja mis on viinud Taiwani tänapäeval poolriikliku moodustiseni, andis töö ülevaate Taiwani iseseisvumise probleemi lähiajaloost. Uurimuse esimeses peatükis jagati Taiwani lähiajalugu kolmeks ajajärguks: Hiina Vabariigi valitsuse evakueerumine Taiwani saarele, Hiina

Vabariigi välja vahetamine Hiina Rahvavabariigiga ÜRO-s ning demokratiseerumise protsess 1990ndatel. Kõik need tegevused on aastatega oluliselt muutunud Taiwani iseseisvumise küsimust.

Teine peatükk näitas Taiwani kui täieõigusliku riigi staatust, kus aluseks oli võetud Montevideo konventsioonis määratletud riigi tunnused. Peatükis käsitleti riigi tunnustest lühidalt Taiwani territooriumit ja valitsust. Kogu Taiwani iseseisvumise protsess on tihedalt seotud ka kohaliku rahvaga. Peatükis toodi pikemalt välja alalise elanikkonna olemasolu, kus Taiwanis elavate inimeste puhul on tähtis identiteedi küsimus. Hiina Rahvavabariigis elavate hiinlaste ja Taiwani saarel elavate taivanlastega on tegemist sama etnilise grupiga – hani hiinlastega. Taivanlaste puhul tekib küsimus, kas nad omavad hiina või taiwani identiteeti, sest sellest võib sõltuda valitseva režiimi toetamine. Uurimus tõestas, et taivanlased omavad valdavalt taiwani identiteeti, mis muutub aastatega üha tugevamaks. Oma identiteedi olemasolu annab õiguse ka seista ja võidelda iseseisva riigi eest. Samuti toetavad kohalikud inimesed demokraatia põhimõtteid ja demokraatliku valitsemisviisi, mis muudavad omakorda Taiwani saare ühinemise totalitaarse Hiina Rahvavabariigiga keerulisemaks.

Kolmandas peatükis on ära toodud Taiwani rahvusvahelise toetuse hääbumine, mis toimus suuremalt jaolt 1960ndatel ja 1970ndatel, ning tänapäevane rahvusvaheline toetus. Kolmas peatükk tõestab klassikalise realismi sobivust antud teema käsitluse puhul, sest suurriikide huvides oli toetada Hiina Rahvavabariiki. Kõige viimase riigi tunnuse uurimine tõestas, et Taiwani iseseisvumise probleemid on seotud eelkõige rahvusvahelise toetuse puudumisega. Peale Hiina kodusõda oli kahe Hiina riigi olemasolu esimesel paarikümnel aastal olulisem riik Hiina Vabariik, mis oli muuhulgas ka ÜRO Julgeoleku-nõukogu liige. Hiina Vabariigi rahvusvaheline toetus hakkas hääbuma tänu Prantsusmaa ja Ameerika Ühendriikide välispoliitiliste suunamuutustele. Prantsusmaa soovis Hiina Rahvavabariigi tunnustamisega parandada oma reputatsiooni ja Ameerika Ühendriigid soovisid Mandri-Hiina näol saada head liitlast Aasias, et vastu seista oma peamisele Külma Sõja vaenlasele - Nõukogude Liidule. Taiwani rahvusvahelise toetuse hääbumisel oli suur roll mängida ka Nõukogude Liidu ja Hiina Rahvavabariigi omavahelistel konfliktidel. Hiina Vabariigi rahvusvahelise toetuse hääbumine päädis 1971. aastal ÜRO-s toimunud hääletusega, mille tulemusel asendati Hiina Vabariik Hiina Rahvavabariigiga. Kui teised suurriigid oli Hiina Rahvavabariigiga sõlminud diplomaatilised suhted 1960ndatel, siis Ameerika Ühendriigid tegid seda alles 1979. aastal.

Hiina Vabariiki on tänapäeval riigina ametlikult tunnustanud 22 riiki. Hiina Vabariigi rahvusvahelise toetuse olemasolu teevad keerulisemaks Taiwani iseseisvust tunnustanud väikeriikide staatus. Hiina Vabariigi iseseisvust pole tunnustanud mitte ükski suurriik ning nendest 22-st riigist kõige suurem Taiwani iseseisvust tunnustanud riik on Paraguay. Teisteks riikideks on väiksemad Aasia, Kesk-Ameerika, Okeania ja Aafrika riigid, kes ei mängi maailmapoliitikas suurt rolli. Ühest vaatepunktist on Hiina Vabariigil olemas rahvusvaheline toetus ning saab pidada suveräänseks riigiks. Teisest vaatepunktist jällegi ei saa Hiina Vabariiki pidada riigiks, sest Taiwani iseseisvust tunnustanud riike on isegi alla veerandi kogu maailma riikidest ning need riigid on maailmapoliitika mõistes suhteliselt tähtsusetud. Vähesel rahvusvahelise toetuse tõttu ei saa pidada Hiina Vabariiki (Taiwani) suveräänseks riigiks ning Taiwani saart tuleks võtta osa Hiina Rahvavabariigi provintsina.

Kolmandas peatükis tuleb tähtsaks pidada Taiwani pooliseseisva riigi staatuse säilitamist. Kui suurriigid ja mitmed teised riigid otsustasid pragmaatilistel põhjustel asendada Hiina Vabariigi diplomaatilised suhted Hiina Rahvavabariigiga, siis paljudel riikidel kestavad mitte-ametlikud suhted Taiwaniga tänapäevani. Näiteks Ameerika Ühendriigid on loonud Taiwanis Ameerika Instituudi ja alates 1979. aastast sõlmitud „Suhete Akt Taiwaniga“ kestab tänapäevani, mis annab taivanlastele eelkõige psühholoogilist enesekindlust.

Neljandas peatükis võeti uurimise alla rahvusvaheline õigus Taiwani seisukohalt lähtudes. Ühinenud Rahvaste Organisatsioon võtab Taiwani poolriikliku moodustisena ning on tagasi lükanud kõik Taiwani kutsed saamaks organisatsiooni liikmesriigiks. ÜRO arvates pole Taiwani näol tegemist riigiga ning teda ei saa võtta liikmeks, samuti on ÜRO-l vastuolulised erinevused Hiina Rahvavabariigiga.

Hiina Vabariik ehk Taiwan on *de facto* tunnustatud riik, kuigi Taiwani poliitikud on proovinud tõestada vastupidiselt. Näiteks nad väidavad, et Hiina Vabariigi ja Hiina Rahvavabariigi suhete näol on tegemist kahe suveräänse riigi suhetega. Samuti pole Taiwanil põhjust välja kuulutada iseseisvust, sest Hiina Vabariik on olnud suveräänne riik alates selle loomisest ehk 1912. aastast. Hiina Vabariigi kui suveräänse riigi eksisteerimist tõestab ka toimiv põhiseadus. Tänapäeval on muidugi selliseid „tunnustamata“ riike maailmas palju, nendest kõige sarnasemad Taiwani olukorraga on Lääne-Sahara ja Palestiina. Suureks sarnasuseks mõlemate piirkondade puhul on see, välispoliitilised tegevused on laialdaselt piiratud võõrvõimu poolt.

Taiwani iseseisvumise probleemi lahendamiseks oleks kaks varianti. Esimeseks variandiks oleks Pekingi-Taiwani ühisvalitsuse moodustamine. Sellega võetakse maha pinge, Hiinal kaob ära hirm, et Taiwan proovib eralduda ja Taiwanil kaob ära hirm, et Hiina proovib teda rünnata. Teiseks variandiks oleks Taiwani liitumine Hiina Rahvavabariigiga, mis tooks endaga kaasa suurema autonoomsuse kui seda on Hongkongil ja Macaul. Taiwani valitsus on sellise pakkumise tagasi lükanud, kuid julgeolekut puututavates küsimustes võib see isegi Taiwani praegusele valitsusele aktsepteeritav olla.

Arvestades Taiwani iseseisvumise probleemi, siis seda saab peamiselt lahendada rahvusvaheline kogukond, kes selle probleemi ka 1970ndatel ise suuremalt jaolt tekitasid. Hiina Rahvavabariigi suurriiklik uhkus ei luba teha järelandmisi Taiwani iseseisvuse probleemi lahendamisel. Samuti on Taiwan kõik Hiina Rahvavabariigi poolt tehtud pakkumised tagasi lükatud, seega pole mitte ükski osapool valmis tegema järelandmisi. Taiwani iseseisvumise probleemid peaksid seoses selle piirkonna tähtsusega olema maailmapoliitikas suurema tähelepanu all. Mõlemad Hiina riigid on majanduslikult tähtsad kogu maailmale. Taiwani iseseisvuse suurimaks probleemiks on vähese rahvusvahelise toetuse olemasolu ning selle probleemi lahendamiseks on väga oluline just muu maailma roll ja osalus.

SUMMARY

TAIWAN'S INDEPENDENCE PROBLEMS

Marek Mäekala

Since the end of the Chinese Civil War Taiwan's independence issue has been the biggest cause of discord in the People's Republic of China and the Republic of China's relations. The larger and more powerful People's Republic of China is trying to prevent the Republic of China's independence movements at all costs. The Republic of China does not have enough liberty to participate in the international community due to the People's Republic of China government's restrictions.

The current paper analyses Taiwan's independence issue, specifically investigating which factors prevent the Republic of China to become independent. This paper analyses the four characteristics of the state – permanent population; defined territory; government; and capacity to enter into relations with the other states. It shows through the investigation of these four state characteristics what exactly the Republic of China lacks in order to achieve independence and asks is Taiwan really a sovereign state or merely a People's Republic of China's province. In addition, the international law helps to clarify the legal status of Taiwan. This current thesis also tries to find solutions to Taiwan's independence problems.

Therefore, the aim of this thesis is to present a hypothesis that the biggest issue of Taiwan's independence is the lack of international support. These problems are primarily caused by such countries like the United States of America and France, not Taiwan itself. Finally, the best solution to Taiwan's independence problem is greater autonomy from the People's Republic of China.

A special attention is paid to Taiwan's lack of international support, especially when the United States of America and France decided to recognize the People's Republic of China and end diplomatic relations with the Republic of China. The thesis is rooted in classical realism theory. According to the theory, the People's Republic of China is a unitary actor, which is defined in the terms of the pursuit of power. In the international system they can only rely on themselves. A bigger and more powerful country has an advantage over a smaller and less powerful country, in this context the People's Republic of China against Taiwan.

In compounding of this thesis scientific articles, expert interviews and monographs, written by American and Taiwanese experts have been used.

Taiwan conforms to all the state criteria, stipulated in the 1933 Montevideo Convention, but we cannot consider Taiwan as a sovereign state because of the lack of international support. Taiwan's independence problems are created by the international community, especially back in the 1960s and 1970s, predominantly caused by France and the United States of America. So, according to the thesis, the presented hypothesis holds.

According to the thesis, there are two solutions to solve the Taiwan's independence problems. The first would be Beijing-Taiwan joint committee. It would ease the tension between the two sides: the People's Republic of China won't think that the Republic of China will declare independence, and Taiwan won't think that the Mainland China will attack them. The second solution would be Taiwan's accession to the People's Republic of China, which would give Taiwan greater autonomy, quite like that of Hong Kong and in Macao. Taiwan's government has rejected such an offer, but in the future it might be acceptable because of the security issues.

Although there can be many optimistic forecasts regarding the relations between the People's Republic of China and Taiwan, it can be foreseen that Taiwan's independence problem shall remain in force for the immediate future. This is due to the People's Republic of China's and Taiwan's politics and unwillingness to find a compromise and reconcile.

VIIDATUD ALLIKAD

Raamatud

Bergsten, C.F., Freeman, C., Lardy, N. R., Mitchell, D. J. (2009). China's rise: challenges and opportunities. Peterson Institute.

Brezekinski, Z. (1997). Suure malelaud: Ameerika ülivõim ja geostrateegilised kohustused. Varrak.

Bundy, W. (1998). A Tangled Web: The Making of Foreign Policy in the Nixon Presidency. I.B. Tauris.

Çali, B. (2010). International Law for International Relations. Oxford University Press.

Chow, P.C.Y. (2002). Taiwan's Modernization in Global Perspective (Preview). Praeger.

Harris, D. (2010). Cases and Materials on International Law: Seventh Edition. Thomson Reuters.

Kissinger, H. (1994). Diplomaatia. Varrak.

Kiviorg, M., Land, K., Vallikivi, H. (2007). Rahvusvaheline õigus. Juura.

Mingst, K.A., Arreguin, I. M. (2010). Essentials of International Relations (Fifth Edition). The Norton Series in World Politics.

Nicholson, M. (2004). Rahvusvaheliste Suhete Alused. Tea Kirjastus.

Paolino, P., Meernik, J. (2008). Democratization in Taiwan: Challenges in Transformation. England. Ashgate Publishing Limited.

Quigley, J. (2010) The Statehood of Palestine: International Law in the Middle East Conflict. Cambridge University Press.

Roberts, J.A.G. (2007). Hiina Ajalugu. Valgus

Saich, J. (2010). Governance and Politics of China. 3rd ed. „s.l.“: Palgrave Macmillan.

Simma, B., Khan, D.E., Nolte, G., Paulus, A. (2012). The Charter of the United Nations: A Comentary Third Edition Volume I. Oxford University Press.

Zhu, Z. (2013). China's New Diplomacy: Rationale Strategies and Significance (Preview). Ashgate Publishing, Ltd.

Zubok, V. (2010) Luhtunud Impeerium: Nõukogude Liit Külmas Sõjas alates Stalinist kuni Gorbatsovini. Tänapäev.

Terrill, R. (2006). Uus-Hiina Impeerium. Ilmamaa

Varrak, T. (2001). Poliitika- ja Riigiteadus. Külim.

Wesley, B. (1999). America's International Relations since World War I. First Edition.

Artiklid

Appendix: Western Sahara - *Morocco Country Review*, 2012, pp. 81-86.

Brown, M. J. (2010). Changing authentic identities: evidence from Taiwan and China - *Journal of the Royal Anthropological Institute*, September 2010, Vol 16, No. 3, pp. 459-479

Chan, P. C.W. (2009). The Legal Status of Taiwan and the Legality of the Use of Force in a Cross-Taiwan Strait Conflict - *Chinese Journal of International Law*, July 2009, Vol 8, No. 2, pp. 455-492.

Erikson, P. D., Chen, J. (2007). China, Taiwan, and the Battle for Latin America - *the Fletcher Forum of World Affairs*, November 2005, Vol 31, No. 2, pp. 69-89.

Fabry, M. (2012). The contemporary practice of state recognition: Kosovo, South Ossetia, Abkhazia, and their aftermath - *Nationalities Papers*, September 2012, Vol 40, No. 5, pp. 661-676.

Garret, M. (2012). Playing the China Card? Revisiting France's Recognition of Communist China, 1963–1964 – *Journal of Cold War Studies*, February 11, 2008, Vol 10, No. 1, pp. 52-80.

Gosset, D. (2009). Charles de Gaulle and China: France and China commemorate the 45th anniversary of diplomatic relations - *Beijing Review*, February 5, 2009, Vol 52, No. 5, pp. 10-11.

Herman, F. (2011). South Africa and Taiwan in the New Millennium: Building a Relationship Through Economic and Cultural Interaction - *Journal of Alternative Perspectives in the Social Sciences*, December 2011, Vol 3, No. 3, pp. 607-634.

- Ho, S., Liu, I. (2002). The Taiwanese/Chinese identity of the Taiwan people in the 1900's - *American Asian Review*, Summer 2002, Vol 20, No. 2, pp. 29.
- Li, M., Weining, C. (2003). Basis of Ethnic Identification in Taiwan - *Asian Journal of Social Psychology*, December 2003, Vol 6, No. 3, pp. 229.
- Lien, C. (1993). The Republic of China on Taiwan belongs in the United Nations – *Orbis*, Fall 1993, Vol 37, No. 4, pp. 633.
- Lisle, J. (2002). The China-Taiwan Relationship: Law's Spectral Answers to the Cross-Strait Sovereignty Question – *Orbis*, Fall 2002, Vol 46, No. 6, pp. 733.
- Lu, H.L. (2005). Why Taiwan Needs a New Constitution - *Harvard Asia Pacific Review*, Winter 2005, Vol 7, No. 2, pp. 42-44.
- Mikser, S. (2010). Palestiina versus Iisrael: ühe konflikti lühilugu – *Diplomaatia*, August 2010, Nr. 83/84.
- Otopalik, C. M. (2006). Taiwan's Quest for Independence: Progress on the Margins for Recognition of Statehood - *Asian Journal of Political Science*, June 2006, Vol 14, No. 1, pp. 82-100.
- Rich, T. S. (2009). Status for Sale: Taiwan and the Competition for Diplomatic Recognition – *Issues and Studies*, December 2009, Vol 45, No. 4, pp. 159-188.
- Saidy, B. (2011). American Interests in the Western Sahara Conflict - *American Foreign Policy Interests*, March/April 2011, Vol 33, No. 2, pp. 86-92.
- Spector, S. J. (2011). Negotiating Free Association between Western Sahara and Morocco: A Comparative Legal Analysis of Formulas for Self-Determination - *International Negotiation*, 2011, Vol 16, No. 1, pp. 109-135.
- Torelli, A. (2012). The Costs of Realism: The Nixon Administration, the People's Republic of China, and the United Nations - *Journal of American-East Asian Relations*, January 2012, Vol 19, No. 2, pp. 157-182.
- Tucker, N.B. (1995/1996). China as a Factor in the Collapse of the Soviet Empire - *Political Science Quarterly (Academy of Political Science)*, Winter 1995/1996, Vol 110, No. 4, pp. 501.
- Warner, G. (2007). Nixon, Kissinger and the rapprochement with China, 1969–1972 - *International Affairs*, July 2007, Vol 83, No. 4, pp. 763-781.

Wen, J.C. (2007). One China, Freely and Fairly Elected: A New Solution to the Issue of Taiwan - *Columbia Journal of Asian Law*, Fall 2007, Vol 21, No. 1, pp. 87-109.

Elektroonilised allikad

Atkinson, J. Gambia's Break with Taiwan. *The Diplomat*.
<http://thediplomat.com/2013/12/gambias-break-with-taiwan/> (02.12.2013)

Charbonneau, L. Palestinians win implicit U.N. recognition of sovereign state. *Reuters*.
<http://www.reuters.com/article/2012/11/29/us-palestinians-statehood-idUSBRE8AR0EG20121129> (29.11.2012)

China Overview. *Nuclear Threat Initiative*.
<http://www.nti.org/country-profiles/china/nuclear/> (March 2014)

Diplomatic Allies. *Ministry of Foreign Affairs Republic of China (Taiwan)*.
<http://www.mofa.gov.tw/EnOfficial/Regions/AlliesIndex/?opno=f8505044-f8dd-4fc9-b5b5-0da9d549c979> (December 2013)

Full Member. *Ministry of Foreign Affairs Republic of China (Taiwan)*.
<http://www.mofa.gov.tw/EnOfficial/NationalOrg/OrgList/?opno=3400817f-1a5b-443c-8969-174b5c7819b2> (December 2013)

Hsu, J.W. Taiwanese to Gain Visa-Free Travel to U.S. *The Wall Street Journal*.
<http://online.wsj.com/news/articles/SB10000872396390444004704578032072887720486>
(02.10.2012)

Lowther, W. Taiwan 'agrees' it's part of China: ex-US diplomat. *Taipei Times*.
<http://www.taipetimes.com/News/front/archives/2012/03/30/2003529046> (30.03.2012)

Map: Palestine Recognized by Two More Countries (134/193). *Political Geography Now*.
<http://www.polgeonow.com/2013/11/map-palestine-recognized-two-more-countries.html>
(02.11.2013)

Member States of the United Nations. *United Nations*.
<http://www.un.org/en/members/index.shtml> (March 2014)

Nauru Profile. *BBC News*.
<http://www.bbc.com/news/world-asia-pacific-15433619> (23.05.2013)

Palestiina. *Eesti Entsüklopeedia*.
<http://entsyklopeedia.ee/artikkel/palestiina2> (2013)

Palestiina kahepoolsed suhted. *Eesti Välisministeerium*.
<http://www.vm.ee/?q=node/9944> (12.03.2013)

The Constitution of the Republic of China. *Taiwan Documents Project*.
http://www.taiwandocuments.org/constitution01.htm#C003_ (2014)

The U.S. Factor in Cross-Taiwan Straits Relations. *The George Washington University*.
<http://www.gwu.edu/~sigur/assets/docs/scap/SCAP10-USFactorXCRelations.pdf>
(05.11.1999)

The World Factbook. *Central Intelligence Agency*.
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tw.html> (28.03.2014)
U.S. Relations With Taiwan. *U.S Department of State*.
<http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/35855.htm> (12.02.2014)

Intervjuud

Nutt, Mart. Eesti Vabariigi Riigikogu Liige. Taiwani iseseisvumise probleemid. Autori intervjuu. Üleskirjutus ja helisalvestis. (08.04.2014)

Rootsi Hiina ja Taiwani suhete analüütik. Teadur. Taiwani iseseisvumise probleemid. Autori intervjuu. Üleskirjutus. (23.04.2014)

LISAD

Lisa 1.

Intervjuu Eesti Vabariigi Riigikogu liikme Hr. Mart Nutiga

1. Maailma riigid ja erinevad rahvusvahelise õiguse spetsialistid lähtuvad Taiwani praeguse õigusliku seisundi kohta 3 erinevast arusaamast: 1) Taiwan on osa Hiina Rahvavabariigist 2) Taiwan on eraldiseisev ja sõltumatu riik 3) Taiwan on *de facto* riik, mis aga ei oma riigina täielikku rahvusvahelist õigusliku seisundit. Mida Teie arvate Hiina Vabariigi (Taiwani) riigi staatusest, kas tegemist on suveräänse riigiga või on tegemist ühe osaga Hiina Rahvavabariigist, selle ühe provintsiaga.

Mart Nutt: Taiwan on *de facto* riik ehk kolmas variant. Teine variant pole kindlasti, sest Taiwan ise pole ennast iseseisvaks kuulutanud. Taiwani ametlik kontseptsioon on see, et on ühtne Hiina. Taiwanis ehk Taibeis asub selle ühtse Hiina seaduslik valitsus, see tähendab, et Taiwan ei ole Hiina Rahvavabariigi osa, vaid Hiina Rahvavabariigis on kommunistid võimu okupeerinud. Õiglus seatakse jalule siis, kui Taiwanis olev valitsus moodustaks üle Hiinalise valitsuse. Seda kindlasti ei juhtu ning seda teavad kõik. Taiwani poolt võimalik kokkulepe võiks olla see, et Hiinas korraldatakse vabad üldvalimised, mis tähendab, et Taiwan eraldi üksusena lakkab olemast või moodustatakse Taiwan majandustsooniks nagu on Hiinas juba Hongkong. Seda lähiaegadel ei juhtu.

2. Paljud Taiwanis elavad inimesed ei aktsepteeri enam ühist identiteeti hiinlastega, kuigi Taiwani kodanikud kuuluvad Hiina Rahvavabariigis elavate hiinlastega ühte hani hiinlaste etnilisse gruppi. Identiteedierinevustest on saamas üks osa Taiwani poliitilistest motiividest. Kas identiteedierinevused aitavad õigustada Hiina Vabariigi iseseisvust Hiina Rahvavabariigist?

Mart Nutt: Kindlasti. Noorema põlvkonna taivanlastel ei ole Mandri-Hiinaga mingit kokkupuudet olnud ja need sugulased, kes seal on, need on nii kaugel, et kas neid pole iial kohatud või siis on alles viimastel aastatel neid turistina külastatud. Arvan, et sugulussidemed Mandri-Hiinaga ei ole enam mingisugusteks takistusteks. Taiwani noorem põlvkond on kasvanud ja elanud ikkagi arusaamas, et neil ei ole Mandri-Hiinaga väga palju ühist, mis siis et riigi keel on sama, kohalikud murded on erinevad. Ka see, et koolides õpetatakse, et nad on ühtne Hiina, aga selline enesetunnetuslik küsimus pigem kisub sinna poole, et taivanlased on pigem üha rohkem huvitatud olema omaette riik kui Hiina pärandi kandja.

3. Taiwan täidab kõik 1933. aastal vastu võetud Montevideo konventsioonis olevaid riigi kriteeriumid, milleks on kuuluvad territoorium, alaline elanikkond (kodanikkond), stabiilne ja teovõimeline valitsus ja võime astuda suhetesse teiste riikidega. Kõige suuremaks probleemiks on vähese rahvusvahelise toetuse olemasolu, miks see on nii Teie arvates?

Mart Nutt: See on selgel põhjusel, et mõlemad Hiina valitsused nii Rahvavabariigi valitsus Pekingis kui ka Taibei enda valitsus on deklareerinud, et nemad on ainsad Hiina esindajad. Kumbki osapool ei räägi mitmest Hiinast, vaid kõik räägivad ühe Hiina kontseptsioonist ja seega maailmariigid on valiku ees, kas tunnistada ühte või teist valitsust, aga nad ei saa tunnistada kahte Hiinat.

4. Miks otsustasid 1960ndatel ja 1970ndatel mitmed Lääne suurriigid nagu Prantsusmaa, Suurbritannia ja Ameerika Ühendriigid tunnustada „ainsa Hiina riigina“ Hiina Rahvavabariiki, surudes Hiina Vabariigi sellega diplomaatilisse isolatsiooni?

Mart Nutt: Puhtad pragmaatilised põhjused. Taiwan on siiski maailmamastaabis väike riik. Hiina Rahvavabariik oli tol ajal juba rahvaarvult maailma suurim riik. Praegu on ta teatavasti majanduslikult maailma teine riik. Paraku rahvusvahelistes suhetes kehtivad paljud pragmaatilisusest tulenevad reeglid. Võib öelda, et see on selline „realpolitik“. Samuti Hiinat ignoreerida polnud nendel riikidel endal huvi, kuna kaubanduslikus ja majanduslikus koostööst lähtudes. Ega Taiwan majanduslikud sidemed pole kuhugi kadunud, need jätkuvad.

5. Mida saaks Taiwan teha oma rahvusvahelise toetuse suurendamiseks?

Mart Nutt: Suurt midagi, sest Taiwanil on põhimõtteliselt kaks varianti, üks variant on kuulutada iseseisvaks, mis siis tähendaks, et ülejäänud maailmariigid oleksid valiku ees, kas seda uut riiki tunnustada või mitte, aga see iseseisvaks kuulutamine, on see samm, mida esiteks väga suur osa Taiwanist poliitilisest eliidist ise ei taha teha, sellisel juhul nad kaotavad enda võimalused apelleerida Hiina kui terviku juhtimisele. Teine variant, Hiina on selgelt andnud signaali, et see võib kaasa tuua Hiina sõjalise sekkumise. Sellega taiwanlased kindlasti ei taha riskida.

6. Mida saaks rahvusvahelise kogukond teha Taiwan probleemi lahendamiseks? Mida see eeldaks?

Mart Nutt: Rahvusvaheline kogukond peaks toetama sellist Taiwan kontseptsiooni praeguses olukorras, muidugi esmalt Taiwan peab ise selle variandiga nõustuma, aga sellist kontseptsiooni, et Taiwan ja Hiina lepiksid mingisugustes ühistes edasi liikumistes asjades kokku. Sinna kindlasti ei kuulu Taiwan iseseisvumise tunnustamine, aga sinna võib kuuluda,

et Hiina aktsepteerib Taiwani praegust *status quo*-d. Lepitakse kokku näiteks ühisvalitsuse moodustamine Peking-Taiwan. See ühisvalitsus on vormiliselt ühe riigivalitsus, aga erinevates kohtades, siis Rahvavabariigis on võimul praegune valitsus ja Taiwanis teine. Sellega võetakse maha see pinge, et Hiinal kaob ära hirm, et Taiwan proovib eralduda ja Taiwanil kaob ära hirm, et Hiina proovib teda rünnata. Sellist kontseptsiooni võiks rahvusvaheline kogukond toetada.

7. Hiina Rahvavabariik on juba mitu korda rikkunud ÜRO harta 2 artikli 4 paragrahvi, kus on öeldud: „Kõik ÜRO liikmed hoiduvad oma rahvusvahelistes suhetes jõuga ähvardamisest või jõu tarvitamisest nii iga riigi territoriaalse puutumatus, poliitilise sõltumatuse vastu kui ka mõnel muul viisil, mis ei ole kooskõlas ÜRO eesmärkidega“. Hiina Rahvavabariik on pidevalt ähvardanud kasutada sõjalist jõudu Taiwani iseseisvuse kuulutamise takistamiseks. Miks ÜRO Hiina Rahvavabariigi ähvarduste näol midagi ette ei võta?

Mart Nutt: Põhjus on väga lihtne, Taiwan pole ametlikult iseseisev riik, ametlikult on Hiina osa. Nagu seda tunnustab ÜRO, kes käsitleb Hiinat ja Taiwani ühe riigina. Selle tõttu ei saa kuidagi ÜRO lähtuda, et Hiina kahjustaks Taiwani suveräänsust ja territoriaalset terviklikust. See on Hiina siseprobleem. Hoopis, jõhkram ja selgem rahvusvahelise õiguste ja ÜRO seisukohtade printsiipide rikkumine on see mida Venemaa praegust Ukrainas teeb.

8. 1991. aastal teatas tollane Taiwani valitsus kavatsusest loobuda pretendeerimast 'ainsa Hiina riigi' rollile, ehk oma senisest poliitikast, millest oli kinni peetud alates 1949. aastast. Kas Hiina Vabariik on tõesti lõplikult loobunud kogu Hiina esindamisest ja pretendeerib tänasel päeval vaid Taiwanile ja lähisaartele?

Mart Nutt: Praegune valitsus seda jälle ei kinnita, see oli 1991. aasta valitsus selle deklareeris välja, mille peale Hiina ähvardaski, et ta lahendab selle küsimuse jõuga, kui Taiwan kuulutab ennast iseseisvaks. „Ühe Hiina poliitika“ on Taiwani ametlik välispoliitika nurgakivi. Ametlikul tasandil pole Taiwan kunagi võtnud vastu ühtegi õigusakti, mis viitaks „Ühe Hiina poliitika“ loobumisele. Siis kui valitsuse retoorikas öelda, et nad võtavad kursi iseseisvumisele, see on üks asi. Aga tegelikult õigusakte tehtud pole. Toon võrdluseks, et Eesti Valitsus deklareeris, et meil on soov astuda Euroopa Liitu juba aastal 1991, aga tegelikult juba Euroopa Liitu saime aastal 2004. Sellest hetkest me polnud Euroopa Liidus, kui valitsus seda deklareeris, vaid sellest hetkest kui meid vastu võeti. Taiwani puhul on samal lugu, valitsus küll deklareeris 1991 soovi iseseisvuda, kuid ta pole tegelikult midagi teinud selleks.

9. Taiwan on maailmas väga tähtsal kohal ka oma majanduslike näitajate poolest, riiki kutsutakse ka üheks nn. Aasia tiigritest. Kuidas saaks Taiwan ära kasutada oma majandusliku edu iseseisvumiseks või Hiina Rahvavabariigiga paremate suhete saavutamiseks?

Mart Nutt: Ilmselt Taiwan ei saavutaks iseseisvumisega edu, sest Taiwan satuks Hiina poolt isolatsiooni. Taiwan on Hiina kõige suurem välisinvestor, mida Hiina jälle ametlikult ei käsitle välisinvestorina, vaid Hiina enda kapitalina, kuna tegemist on ühe riigiga. Taiwanil on Hiinaga kaubanduslikud suhted äärmiselt tähtsad, selles mõttes ma kujutan ette kui Hiina turgu Taiwanil taga pole, siis poleks Taiwan üheks Aasia tiigriks. See on üks paljudest argumentidest, miks Taiwan hetkel eelistab praegust sellist *statust* iseseisvumisele. Hiina Rahvavabariik Taiwanil väliskaubandust ei takista. Kuigi Hiina on ise monopoliseerinud oma väliskaubanduse, aga Taiwanil on väliskaubanduse suhted kogu maailmaga ka Eestiga.

10. Kuidas on Taiwan suutnud liituda selliste organisatsioonidega nagu Maailma Kaubandusorganisatsiooni WTO-ga, Aasia Arengupangaga ja Aasia ja Vaikse ookeani Majanduskostöö Organisatsiooniga ehk APECiga? Kas tulevikus on võimalik liituda ka selliste organisatsioonidega nagu Kagu Aasia Maade Organisatsiooniga ja Ühinenud Rahvaste Organisatsiooniga? Miks on Taiwan mõningatesse rahvusvahelistesse organisatsioonidesse vastu võetud, teistesse aga mitte?

Mart Nutt: Üks põhjus on ilmselgelt see, et Hiina pole seda takistanud. Hiina on mingil määral olnud huvitatud, et Taiwan on nendes organisatsioonide liikmeks, sest Taiwan oma väiksuse kohta on maailmas majanduslikult täiesti arvestatav jõud. Hiina on tegelikult huvitatud, et Taiwan majanduslikult edeneks. Võrdluseks, et Venemaa pole huvitatud Ukraina majanduslikult edukaks oleks, aga Hiina on huvitatud. Teine asi, et mitte tunnustanud riigid kuuluvad rahvusvahelistesse organisatsioonidesse või siis mõnda teiste riikide omavalitsuse osad, neid on ka teisi. Näiteks Puerto Rico on Olümpiakomitee liige, mis pole iseseisev riik, mis on USA assotsieerunud riik. Näiteks Fääri saared ja Gröönimaa, mis pole iseseisvad riigid, osalevad mitmetes rahvusvaheliste organisatsioonide töös. Aga kui me vaatame näiteks spordiföderatsioonid, lisaks Inglismaale on seal Sotimaa, Wales ja Põhja-Iirimaa jalgpallis. Põhimõtteliselt selliseid olukordi, kus rahvusvahelise organisatsiooni liige on mõni ametlikult mitte tunnustatud iseseisev riik, selliseid pretsedente on ja need võimaldavad ka Taiwanil osaleda.

Kas on võimalik võrrelda Taiwani Lääne-Sahara alaga?

Mart Nutt: Lääne-Saharat peetakse okupeeritud alaks, Lääne-Saharas ei ole võimul Lääne-Sahara enda kohapealne valitsus. Vaid Lääne-Sahara on allutatud Maroko administratsioonile, Taiwan erinevalt sellest just vastupidi on oma enda valitsusega. Lääne-Saharaga ma Taiwani võrrelda ei julgeks, mõneti võib seda võrrelda Palestiina territooriumiga.

Kas tulevikus on võimalik liituda ka selliste organisatsioonidega nagu Kagu Aasia Maade Organisatsiooniga ja Ühinenud Rahvaste Organisatsiooniga?

Mart Nutt: See sõltub täielikult Hiina Rahvavabariigi otsusest seda aktsepteerida. Kui Hiina Rahvavabariik ei ole sellega nõus, siis ma ütleksin ei.

11. Kas Hiina Rahvavabariigi ja Taiwani suhete paranemine on tänapäeval kuidagi muutunud sõja puhkemise ohu minimaalseks?

Mart Nutt: Arvan jah, kumbki pool seda sõda ei taha. Taiwan saab sellest aru, et tema sellest sõjast võitjana kuidagi välja ei tule ja Hiina saab sellest aru, et selles sõjas üks väga elav majandus, mis omab Hiinasse väga suurt investeringuid, saab tegelikult väga tugeva tagasilöögi. Nii, et Hiina enda majanduslik kahju on selles ilmselge ja arvan, et kokkuvõttes mõlemad on huvitatud, peale omavaheliste suhete parandamisest, isegi headest suhetest, sellest nii öelda põhi vaidlusest nad pole üle saanud, milline on selline õiguslik alus Hiina ja Taiwani suhetele. Hiina ei aktsepteeri mingil juhul Taiwani iseseisva riigina, aga Taiwan ei aktsepteeri jälle seda, et Hiina Rahvavabariik muudab Taibei oma provintsiks.

Kas Taiwanile annab „Taiwani suhete akt“ Ameerika Ühendriikidele mingi kindluse Hiina suhtes?

Mart Nutt: Psühholoogilist kindlust annab see kindlasti kui praktilist kindlust. Praegu väga halb pretsedent on Krimmiga. Ameerika Ühendriigid, Suurbritannia ja Venemaa on lubanud garanteerida Ukraina territoriaalse terviklikkuse ja nad ei saa mitte midagi teha, kui Venemaa seda rikub. Antud juhul Taiwani ja USA kokkuleppele Hiina ei ole üldse osaline. Hiina võib öelda seda, et see leping tema jaoks ei kehti. Hiinat see tagasi ei hoia.

12. Millised oleksid tagajärjed, kui Taiwan 2014. aastal kuulutaks välja iseseisvuse, mis annaks õiguse omariikluse enesemääramisele? Kas Taiwani demokraatia võiks aidata kuidagi kaasa enesemääramisõiguse realiseerimisele?

Mart Nutt: Suur osa riike ei riskiks Taiwani tunnustada. Just sellel põhjusel, et see rikuks ära Hiinaga suhted. Teiseks, Hiina Rahvavabariik ise kindlasti ei tunnustaks seda ning Hiina on öelnud, see on see Taiwani samm, mille puhul Hiina võib Taiwani sõjaliselt rünnata. Kas

Hiina teeb seda või mitte, seda ennustada ei oska. Aga ma arvan, et need on argumendid, mis väldivad iseseisvuse väljakuulutamist. Need riigid, kes on tunnustanud Taiwani, nad ei tunnusta Taiwani, vaid Taibei valitsust Hiina seadusliku valitsusena. See on väga suur erinevus. Taiwani kui riiki ei tunnusta mitte keegi, seda ei saagi tunnustada, sest seda riiki pole välja kuulutatud.

13. Praegune Taiwani president on Ma Ying-jeou, kes on üha rohkem hakanud toetama oma valitsemisajal „ühe Hiina poliitikat“ ja nägema Taiwani saart osa Hiina provintsina. „Ühe riigi ja kahe süsteemi“ mudel, mida rakendati ka Hongkongi ja Macau puhul, võiks isegi Taiwani puhul olla aktsepteeritav. Kas selline suund on Taiwani kodanikele aktsepteeritav ja miks?

Mart Nutt: Sellist otsest rahvaküsitlust tehtud ei ole, ma millegi pärast arvan, et Taiwani inimesed suures enamuses tahaksid saada laiemat isetsustamisõigust kui seda on Hongkongil ja Macaul. Hongkong ja Macau on allutatud Pekingi kubernerile, Peking tunnustab neid sisemiselt küll eraldi seisva majandusüksusena ja on deklareerinud, et ei sekku Hongkongi ja Macau siseasjadesse. Kohapealne valitsemiskord on vabad valimised ja demokraatlik kord. Nad ei tohi üle astuda Hiina Rahvavabariigi valitsuse poolt ette antud piiridest. Taiwan praegust sellega ei arvesta. Hiina Rahvavabariik on Taiwanile Hongkongi staatust pakkunud ja Taiwan on selle tagasi lükanud. Arvan, et Taiwan loeb seda liiga piiratuks. Üks asi, mida Taiwan tahab säilitada on iseseisev välissuhtlemise võimalus, mis ei saa olla rahvusvaheliselt diplomaatilisel tasandil, kuna Taiwani ametlikke esindusi ei tunnustada riigi esindustena. Aga näiteks majanduslikel tasemetel see toimib, Hongkongi mõttes ka, aga Taiwan ei taha, et Pekingi võimul on legitiimne õigus. Üks päev kui toimub seal mingisugune pööre, teatab nii, et otsustasime muuta Taiwani poliitilist korraldust, nüüd Taiwani president peab alluma meie kubernerile jne. Need on asjad, mida Taiwan ei aktsepteeri praeguses seisus.

14. Milliseid lahendusi Te näeksite Taiwani iseseisvumise probleemi lahendamiseks?

Mart Nutt: Ühisvalitsuse moodustamine, kumbki pool teiste asjadesse ei sekku, aga samas mõlemad pooled deklareerivad, et tegemist on ühe riigi ja föderatiivse keskviimuga. Veel saab välja tuua Iisraeli ja Palestiina föderatsiooni, mis pole kunagi tööle hakanud, aga mis on ühe variandina välja käidud, kuidas seda probleemi lahendada. See võiks olla üks selline lahendus. Miks Hiinale see variant väga ei meeldi, sest pooled on ebavõrdsed. Hiinas on miljard inimest ja Taiwanis 25-26 miljonit inimest. See on sisuliselt omavalitsus, Hiina siseomavalitsused on suuremad, kui seda on Taiwan. Selline suurriiklik uhkus ei luba sellist

võimalust, aga ma näeksin, et kui Hiina oleks järeleandlikum, see võiks kaasa tuua Taiwani poolse paindlikkuse.

Mida arvate Ameerika Ühendriikide poliitikast moodustada kahe Hiina osapoole vahel dialoog?

Mart Nutt: Dialoog tegelikult toimub, aga küsimus on selles, mis on tegelikult selle dialoogi eesmärk, kuhu nad tahavad jõuda. Ühisvalitsuse moodustamine võiks olla üks selline eesmärk.

Kas Taiwani ja Hiina Rahvavabariigi majandusliku suhete paranemine võib tähendada Taiwani liikumist rohkem Mandri-Hiina mõjusfääri?

Mart Nutt: Praegust on just vastupidi, et Taiwan omab mingit osa Hiina Rahvavabariigi majandusest enda käest, sest Taiwan on nii palju arenenum. Mida üldse soovitakse? Kui me nägime, et Taiwani Hiina tudengite vastu algasid protestid, et Hiina odavamad töötajad võtavad nende töökohad ära või hiljem võtavad ära nende õppimiskohad ülikoolides. Kas see on põhjendatud või mitte, ma ei oska hetkel öelda. Taiwani enda esindajad ütlevad, et see pole põhjendatud, selline integratsioon on normaalne ja kasulik. Ma arvan põhjust karta on. Teisest küljest, kui Taiwan rõhutab et probleem pole see, et Taiwan ja Hiina oleksid eraldi riigid, vaid probleem on selles, et Mandri-Hiinas on vale valitsus. Kokkuvõttes, mis siis saab Taiwani huvides olla. Taiwani huvides peaks olema majanduslik kokku sulamine, see annaks ka võimaluse tegelikult ka Hiinale, majanduslikult arendada ja Taiwanile endale kapitali rolli tunduvalt suurendada ja laiendada. Kolmandaks mingil hetkel moodustada ka demokraatlik valitsus, kui kommunistlik diktatuur peaks Hiinas maanduma ja asenduma näiteks, kas India tüüpi valitsusega. Kokkuvõttes on Taiwan juba deklareerinud, et Taiwan on selle lahendusega rahul. See lahendus ei tule nii pea kui kunagi.

Hiina Rahvavabariik on pakkunud välja autonoomia andmise Taiwanile.

Mart Nutt: Autonoomia on nagu kummipael, kui suur see autonoomia siis on. Näiteks kui me vaatame ühelt poolt Venemaa Föderatsiooni subjekti mingit autonoomiat, näiteks Mordva, sisuliselt pole sellel mingisugust autonoomiat. Samasugune oblasti nagu kõik teised. Teiselt poolt Fääri Saared, kelle autonoomia on nii ulatuslik, et Taani seadused seal ei kehti ja kui Fääri Saared sooviksid lahkuda Taani koosseisust ja iseseisvaks kuulutada, siis Taani on aktsepteerinud, et see õigus on Fääri Saartel olemas. See autonoomia, mida Hiina võiks aktsepteerida on midagi sellist, et ta Hiinast siiski lahkuda ei või, aga siseküsimustes võib olla Fääri Saarte mudel. Ma julgen eeldada, et see võiks olla selline kompromissi koht.

15. Mida saab väike Eesti Vabariik ära teha Taiwani iseseisvuse probleemi lahendamiseks?

Mart Nutt: Suurt ei midagi. Me peaksime kindlalt seisma sellest eest, et number üks Taiwanis säiliks demokraatlik valitsemiskord. Number kaks, et Taiwanis ei rikutaks inimõigusi. Number kolm, et Hiina ja Taiwani omavaheliste suhete protsess toimuks ainult rahumeelses raamistikus. Eesti ei saa seda garanteerida, Eesti võib avaldada oma seisukohta. See on see, mida Eesti saab teha.

16. Mida peate ise veel oluliseks rõhutada seoses Taiwani temaatikaga, millest seni veel pole piisavalt juttu olnud?

Mart Nutt: Kui ajalukku tagasi minna, siis selline visuaalne või pilt ette kujutuses on olnud nagu, et totalitaarse diktatuuri ja demokraatliku valitsuse dilemma – Hiina Rahvavabariik ja Taiwan. Tegelikult see pole päris nii, et Hiina puhul on see tõsi, aga Taiwan väga kaua ei olnud demokraatlik. Taiwanis oli Kuomintangi Partei ainurežiim, praktiliselt kuni 1980ndate aastateni. Me saame Taiwanist rääkida kui demokraatlikust riigist jälle 1980ndate aastate keskpaigast. See on andnud Taiwanile väga suure nõ. argumendi esindada või kõnelda, et tema esindab rahvast, aga Hiina Rahvavabariik ei esinda rahvast. See on võib-olla olnud ka üks argument olnud, ma arvan, et see on pigem ettekääne, miks 1960ndate lõpul ja 1970ndate alguses nõ. asendati suhtlemine Taiwaniga Puna Hiinaga ja miks ÜRO-sse võeti Taiwani asemel Puna-Hiina. Mõlemal puhul sai väita seda, et nad ei esinda oma rahvast. See oleks ebamugavam teha olnud, kui Taiwan oleks olnud tol ajal demokraatlik. Ma ei usu, et see oli reaalne põhjus, vaid pigem ettekääne. Siin olid pragmaatilised põhjused kindlasti tugevamad kui põhjused, et üks on demokraatlik ja teine mitte.

Lisa 2.

Intervjuu inglise keeles Rootsi Hiina ja Taiwani suhete analüütikuga

1. There are three different and common perceptions about Taiwan's current legal status:
 - 1) Taiwan is a part of the People's Republic of China;
 - 2) Taiwan is a separate and independent state;
 - 3) Taiwan is *de facto* a state, but without full international recognition.

What do you think about Taiwan's (aka the Republic of China's) legal status, which of the three options would you agree with?

I guess that option 3 best captures the current situation. It is clearly self-governing, but only has very limited international recognition (22 out of 193 UN member states).

2. Taiwan meets all state criteria from Montevideo Convention, for example territory, permanent population (citizenship), a stable government and the capacity to enter into relations with other states. The biggest problem is the low international support existence. In your opinion why it is so?

The reason is mostly Chinese pressure on other members of the international community to follow the 'One China principle', but also the complicated domestic situation in Taiwan, which has prevented the emergence of a consensus (pro-independence or pro-unification) at home.

3. Why a large number of western countries such as France, Great Britain and the United States of America decided in the 1960s and 1970s to recognize the People's Republic of China and end the diplomatic relations with the Republic of China?

This was due to a combination of both political and commercial interests. Taiwan could no longer claim to represent all of China (which the KMT regime still did at the time) and the PRC was much more interesting as a trading partner as well.

4. What Taiwan can do to increase its international support?

The only thing that Taiwan can do is to continue strengthening its democratic system and to present itself as a free alternative to China that deserves international (i.e. Western and Japanese) support.

5. What the international community can do to assist in solving the matter of Taiwan's independence? What it would require?

I do not think that 'the international community' can play a role on this issue. Non-democratic states (Russia and smaller ones) will support Beijing's stance anyway and

China has become too powerful (politically, economically and militarily) for Western powers to interfere. China will not allow the UN to play any role on the Taiwan issue, even if a majority of states were interested in this. The only thing the West can do is to urge China to solve the issue peacefully and to make it clear that there would be a price to pay if China resorted to violence. However, recent events in Ukraine might make such threats sound hollow.

6. The People's Republic of China has many times violated the UN Charter 2, Article 4 clause, which says: "4. All Members shall refrain in their international relations from the threat or use of force against the territorial integrity or political independence of any state, or in any other manner inconsistent with the Purposes of the United Nations". The People's Republic of China has continuously threatened to use military force to prevent Taiwan's independence proclamation. Why hasn't the United Nations taken any action?

First, China is a veto power and would veto any potential UN action. Second, China considers Taiwan to be a part of the PRC. So this would be a domestic issue and Article 2,4 does not apply in this case, as it only applies to international conflicts.

7. In 1991 the Taiwanese government announced its intention to abandon the claim for mainland China, which had been its policy from 1949 on. Has Taiwan aka the Republic of China actually abandoned the claim for mainland China and nowadays only claims the island of Taiwan and its surrounding islands?

No, not officially. The Republic of China (Taiwan) still claims the Chinese mainland ('the mainland area'), although it acknowledges that it only controls the 'Taiwan area'.

8. Taiwan is a very important country in terms of economic achievements, the country is also called as one of the so-called "Asian tigers". How can Taiwan exploit its economic success for its independence or for achieving better relations with the People's Republic of China?

Taiwan is becoming increasingly dependent on trade with China, especially since signing the ECFA in 2010. This has led to an improvement of relations with the PRC, but it has also heightened concerns about growing Chinese influence in Taiwan.

9. How has Taiwan been able to join the organizations such as the World Trade Organization, the Asian Development Bank and the Asia-Pacific Economic Cooperation? Does Taiwan have any chance to join the organizations such as the Association of Southeast Asian Nations and the United Nations in the near future? Why is Taiwan accepted into some international organizations, but not into the others?

Taiwan has joined these organizations as a economic entity or customs territory. Other institutions, such as ASEAN or the UN require statehood and China successfully blocks any attempts by Taiwan to join these organisations.

10. Are the good cross-relations between the People's Republic of China and Taiwan minimizing the risk of war between these two countries?

For the short term, yes. However, they have so far not solved the underlying question about the future political status of Taiwan and China has not abandoned the threat of violence (which is also included in the 2005 Anti-Secession Law).

11. What would be the consequences should Taiwan's government declare in 2014 the independence of Taiwan, which would give the right for self-determination? Could Taiwan's democracy somehow help to contribute to the realization of self-determination?

This is not going to happen and thus a purely hypothetical question.

12. The current Taiwanese President Ma Ying-jeou has begun his reign by supporting the "One China policy" and considers Taiwan island as a part of China. The "one country and two systems" model, which was implemented in Hong Kong and Macau, could even be applicable in the case of Taiwan. Would such a course of direction be acceptable for the citizens of Taiwan and why?

You would need to ask Taiwanese citizens this question. However, opinion surveys have consistently indicated that an overwhelming majority of Taiwanese do not see 'one country, two systems' a suitable for Taiwan.

13. If Taiwan would join with the People's Republic of China, then which changes, in your opinion, would take place on the island?

It's speculation, but the situation might develop similar to that in Hong Kong since 1997.

14. What are the solutions to the problem of Taiwan's independence?

I wish that I knew that...

15. Considering the topic of Taiwan's current vague status quo, what in your opinion is the topic/issue of importance that has not been adequately discussed or covered?

The topic as a whole is not really being covered anymore, since relations between both sides have improved. The recent sunflower student movement has shown, that the situation has not been resolved.